

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 4. DUBNA 1934

Za Kč 2.—

Velký problém pracovních kolon a táborů POSL. JAROMÍR NEČAS

Konec amerikanismu ING. VILÉM ŠÁDA

Bouře nad Eisensteinem OTTO RÁDL

My V. HAVEL

Je Rádl reakcionář? ZDENĚK SMETÁČEK

Hospodářství, politika a autorita

Socialismus chybuující — Inflace návrhů — Materialismus a idealismus

Přitažlivost moci — Brannost národa — Ze světa filmové výroby

ŽIVNOSTENSKÁ BANKA.

ZALOŽENA ROKU 1868.

Akciový kapitál . . . Kč 240,000.000.—

Reservní fondy . . . Kč 347,000.000.—

23 FILIÁLEK.

2 EXPOSITURY.

2 PLATEBNY.

Centrála:

V PRAZE, NA PŘÍKOPĚ 30.

Provádí veškeré obchody
bankovní doma i v cizině.

4. SEŠIT DÍLA LVA TROCKÉHO

Dějiny ruské revoluce

1905-1917 PŘINAŠÍ KAPITOLY:

První dny »svobod« - Carští bojovníci při práci -

Útok na tvrze censury

Za Kč 3.90 dodá každý knihkupec a

FR. BOROVÝ-PRAHA

FÉNIX

životní pojišťovací společnost ve Vídni

Ředitelství pro republiku Československou
V PRAZE II, Lützowova ul. č. 7

Ředitelství pro Moravu:

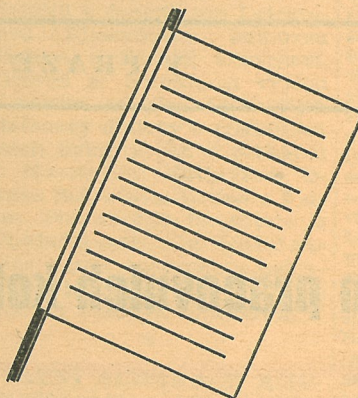
BRNO, Běhounská ulice č. 10

Fil. řed. pro Slovensko:

BRATISLAVA, Hösslingova 34

POJIŠTUJE:

za výhodných moderních podmínek a soutěžných
sazeb na život s lékařskou prohlídkou i bez ní,
věna dítek a důchody.

Každý týden

Prítomnost

a denně

LIDOVÉ NOVINY

OBSAH 13. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: Proč šla národní demokracie do opozice. — UNIV. DOC. Dr. JOS. GRŇA: Potíže s vybíráním daní. — Dr. KAREL KRÍŽ: Blahobyt republiky závisí na vývozu. — Dr. FRANTIŠEK LAICHTER: Revise mezi nakladateli. — VISITATOR: K čemu je pražské německé divadlo? — V táborech pracovních a ideových. — V zasvěcených kruzích. — Odřikáného chleba největší krajíc. — Nebezpečí jen domnělé. — DUX znamená „Führer“. — Katolicismus stojí stranou. — Odpověď z Národního divadla. — Na odpověď z ministerstva obchodu. — Brněnští studenti se brání. — Ze světa filmové výroby.

Prítomnost

za redakci
odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TRÍDA 18

Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622

PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,

NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—

Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10/1 1924

TISKEM KNIHTISKÁRNÝ ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA 62

Velký problém pracovních kolon a táborů

Domácí i zahraniční noviny píší o tom, že má být v Č. S. R. zařazeno do pracovních oddílů 150.000 až 180.000 osob. Otázka stává se tedy i u nás aktuální.

Zkušenosti ciziny v pracovních táborech a kolonách.

Nejvíce poučení dává nám Bulharsko, kde byly zavedeny nejen pracovní tábory, ale i pracovní povinnost (určité vrstvy se jí ovšem vyhýbají a je možnost výkupu). Bulharské pracovní tábory byly zavedeny zákonem bulharského sobranje již 23. května 1920.

Diktátor Stambolijský označil jako hlavní cíl zákona v prvé řadě „udržení a zdokonalení vojenské povinnosti, na niž je bulharský lid zvyklý“ (mírovými smlouvami bylo totiž Bulharsku zakázáno stálé vojsko, možnost mobilisace v jakékoliv formě a dovoleno jen 33.000 žoldněřů). Teprve jako další výhody zákona naznačil Stambolijský cíle výchovné a možnost postavení silnic a zintenzivnění zemědělství, jakož i rozvinutí hospodářského života bez zahraničních půjček. Bez okolků prohlásil Stambolijský s gestem diktátora, že nezapírá, že zákon o pracovní povinnosti a pracovních táborech zavádí „povinnost, která se liší od staré bulharské roboty konané v Turecku, t. zv. Angarii, pouze tím, že je při ní znemožněna zvučle a že je regulována přesnými předpisy...“ V řeči odlehčil si Stambolijský výrokem: „Obyvatelstvo chce za každou cenu silnice, nuže ať na nich tedy pracuje...“

Bulharsko se svými pracovními kolonami a poměrně dobře vedenými statistikami dává ostatnímu světu nejvíce zkušeností. Psali o nich objektivně francouzský delegát Svazu Národů Lazarov, dále ředitel Štěpanov a zvláště dr. Hans Raupach s říšskoněmeckou studentskou expedicí, jež pracovala v několika pracovních kolonách a své zkušenosti uložila v protokolech a v knize „Arbeitsdienst in Bulgarien“. Od května 1921 dokonce 1929 zaměstnáno bylo v bulharských pracovních kolonách dohromady 154.540 mužů, kteří odpracovali na silnicích, železničních stavbách, v zemědělství, melioracích i v průmyslových podnicích (cihelny, továrny na boty) celkem 13,578.830 pracovních dnů s finančním efektem odhadovaným na 1193 milionů lvů, t. j. asi 350 mil. Kč.

Možno říci, že ani pracovní povinnost bulharská, ani provádění práce kolonami zdaleka nespĺnily naděje do nich kladené. Bulharsko bylo první ze států, který použil pracovních táborů; slibovalo si od tohoto zákona velké oživení hospodářského života. Dnes náleží však Bulharsko ke státům hospodářsky velmi chudým, primitivně a v nouzi žijícím. Cifry uváděné oficiálně v r. 1933 a 1934 o ubohosti a úpadku bulharského hospodářského života, zejména zahraničního obchodu, jsou přímo otřásající.

Vedle Bulharska zajímají svět dnes nejvíce pracovní tábory hitlerovského Německa, zvláště jeho „Freiwilliger Arbeitsdienst“ a t. zv. „Deutsches Ar-

beitsdienstjahr“. V Německu povstala o věci celá ohromná literatura. Zajímavé je, že největším ideovým propagátorem pracovních táborů v Německu je Karel Schöpke, který v knize „Deutsches Arbeitsdienstjahr statt Arbeitslosen-Wirrwarr!“ věnuje mnoho místa nejprudčím útokům proti sociálnímu pojištění a sociálněpolitickým opatřením vůbec. Duch německých pracovních táborů třeba posuzovat z takovýchto knih a ne z oficiálních předpisů a projevů, jako faktické politické hospodářské a kulturní pravdy v Německu možno posuzovat pravdivěji dle Hitlerova „Mein Kampf“ než dle oficiálních projevů Neurathových nebo i Hitlerových. Německé pracovní tábory vyrůstají v ohromnou pomocnou složku celého hitlerovského aparátu. Do táborů přijímáni jsou lidé do 25 let. Dříve bylo účastenství dobrovolné; říšský komisař pracovní služby má však dle čl. 8 zákona o pracovní službě právo prohlásit pracovní službu za povinnou. Jak známo, použito bylo toho práva od 1. ledna 1934. Jako hospodářský cíl pracovních kolonií německých uvádí se potřeba pracovních sil především k osidlovacím akcím k účelům vnitřní kolonisace (Siedlungen), k provádění prací melioračních, regulačních, vodocestných atd.

Duch pracovních říšskoněmeckých táborů je ovšem též „usměrněný“. Tábory slouží k posílení militaristického pojetí všeho života. Svědčí o tom nejen organizace pracovních oddílů, nýbrž i program práce v táborech. V nových dodatcích k ustanovením o pracovních táborech v Německu nacházíme na straně 107 známé knihy „A. B. C. des Arbeitsdienstes“ ustanovení o „Wehrerziehung“, z nichž jasně vysvitá, co vše se tají za táborovými „Leibesübungen, Wehrsport a Geländesport“. Dohoda zakročila před lety v Bulharsku, když se tam začaly zřizovat pracovní tábory s polo-vojenskou organizací. Dnes se případ opakuje ve velkém měřítku v Německu. K zakročení ovšem nedojde, ač celé Německo mění se dnes ve velký válečný arsenal. Říšský komisař pracovní služby dr. Syrup uvádí, že 1. září 1932 činil počet členů pracovní služby 144.098 osob, — že však je všech mladých mužů ve stáří od 18 do 25 let, na něž by se mohla ustanovení vztahovat, více než 4 miliony. Francouzský časopis „Temps“ ukázal nedávno na nebezpečí vyplývající z pracovních kolonií. Odhadoval počet členů pracovních kolon ke konci r. 1933 na 300.000 duší. Protestoval proti tomu, že se v pracovních táborech v Německu učí mladí muži střilet, zacházet s otravnými plyny a že vedení táborů je v rukou důstojníků a poddůstojníků Reichswehr nebo staré armády.

Zavedením „německého pracovního služebního roku od 1. ledna 1934 dá se počítat s tím, že v táborech bude (dle Karla Schöpkeho) kolem 1 milionu osob.

Zákonných ustanovení a vládních nařízení o pracovní službě v Německu je dnes již tolik, že jejich pouhé citování by vyplnilo celou stranu.

Pracovní kolonie v Rakousku.

V Rakousku zavedena je dobrovolná pracovní služba (Freiwilliger Arbeitsdienst) zákonem z 18. srpna 1932

a dodatečným nařízením z 10. dubna 1933. Zákony tyto opírají se o příslušné zákony říšskoněmecké. V polooficiální publikaci rakouské je výslovně konstatováno, že „die Regelung schließt sich in den Grundgedanken an die einschlägige Regelung im deutschen Reiche“. V době, kdy Dollfussovské Rakousko nejvíc útočilo a stěžovalo si na Hitlera, přejímalo jeho teorii i praxi o pracovních táborech a jen v jednotlivostech měnilo a přizpůsobovalo věc rakouským poměrům. Viděl jsem rakouské pracovní oddíly pochodující, jak jim odevzdávala prapor pí Dollfussová. Ráz byl polovojenský.

Vedle oficiálních pracovních oddílů rakouských existovaly v Rakousku velmi pěkné pracovní sbory t. zv. Arbeitsgemeinschaften „Jugend am Werk“. Ve 105 útulcích vídeňských pracovalo tu denně kolem 8000 nezaměstnaných, kteří tu necvičili, ani nepochodovali, ale dostávali tu pořádné jídlo a mohli 4 hodiny pracovat a učit se na strojích svého řemesla. V čele kuratoria stál vedle jiných znamenitý dr. Tandler. Nový režim práci v těchto sborech asi usměrní ve fašistickém smyslu.

Velmi zajímavá je otázka pracovních táborů ve Švýcarsku s demokratickou samosprávou, dále pracovní tábory ve Spojených státech zaměstnané na tamních rozsáhlých veřejných pracích, jakož i metody práce v S. S. S. R., kde velký investiční program první i druhé pětiletky se provádí ovšem za okolností úplně odlišných od ostatního světa.

Možnosti a potíže pracovních táborů v Č. S. R.

Zkušenosti získané v cizině mohou být v mnohém poučné i pro nás. Důležité by bylo, jakého druhu by tábory byly, jaký jejich duch. Až na malé výjimky shoduje se celá naše veřejnost v tom, že by to musily být tábory s dobrovolnou účastí, a že se u nás nucená práce zavádět nebude. Když má být u nás zavedena pracovní služba v táborech, tedy rozhodně ne typ bulharský nebo hitlerovský, neboť v obou případech jde o opatření vyplývající z ducha diktatury a odporující zásadám demokracie.

Též poměr táborů k armádě je důležitý. Náš parlament dává armádě vše, co potřebuje. Zdrucující většina zákonodárných sborů je si vědoma vážnosti situace a dá armádě nyní i v budoucnosti přímo vše, co je v možnostech státu; nepotřebuje se v ničem obcházet, jako se to činí různými způsoby v některých zemích diktatur. Proto nějaké zmilitarisování pracovních oddílů nebylo by ani na místě, ani by nebylo účelné a pro stát a obranu státu praktické.

Pracovní oddíly nesměly by brát práci tam, kde by se jinak normálně pracovalo — nesmějí tedy konkurovat ani dělníkům zařazeným do pracovního procesu (kteří by nevhodně volenou práci táborů přišli pak o zaměstnání), ani nesmějí konkurovat normálnímu poctivému podnikání. Zde ovšem se naráží na velké potíže a nelze zatajit, že zkušenosti z ciziny jsou šmahem velmi zlé. Tak v Bulharsku bylo sice teoreticky stanoveno, že pracovní tábory mají provádět jen ty všeužitečné práce, které by se bez pracovních kolon nedaly jinak realizovat — v praxi však se nakonec prováděly práce všeho druhu, nejen silniční na vedlejších linkách, nýbrž i silnice hlavní, železnice, letiště, práce v továrnách a

v zemědělství atd. V posledních letech vystupovaly bulharské pracovní oddíly dokonce jako konkurenti soukromých firem při zadávání různých prací, na př. při vysušení močálu v Karaboas v dunajské nížině, kde pracovní oddíly byly se svými 15.000 muži pracovních kolon pochopitelně o 27% levnější než firmy s řádně placenými dělníky. — Podobně v Německu i Rakousku hlášána byla teoreticky při prosazování zákona zásada, že se nemá pracovními kolonami ubírat práce proveditelná normálním způsobem. Při nařízeních vydaných však později rozšiřoval se postupně okruh prací tak, že se dnes v Německu i Rakousku provádějí fakticky všechny druhy prací: silnice, vodní stavby, meliorační, pozemní stavby (při vnitřní kolonizaci) atd. a to nejen pro veřejné svazky, nýbrž i pro různá družstva, sportovní a jiné kluby a též i pro jednotlivce. Též u nás hovoří se o tom, že by se pracovních kolon použilo jen k různým pracím opevňovacím nebo okrašlovacím, turistickým atd.; obávám se, že bychom se nevyhnuli nebezpečí těch konců, ke kterým dospěli všude jinde. Trpělo by tím nejen dělnictvo, ale i solidní a poctivé podnikání.

Nejvážnější je otázka: bylo by v našich poměrech provádění různých veřejných prací výhodnější a levnější pracovními kolonami než normálním způsobem? Docházíme po propočtech k závěru negativnímu. Hovoří se o možnosti zařazení 150.000 osob do pracovních kolon. Chce-li se jen trochu lidsky s členy kolon zacházet a poskytnout jim slušná strava, nezbytné šaty (aby si nezničili při práci svůj často poslední oblek) a opatřit jim přiměřené ubytování, nesmíme počítat na hlavu méně než v Bulharsku, kde životní úroveň dělníků je malá. V Bulharsku připadalo dle oficiálních výpočtů na osobu 40—55 lvů, t. j. našich 12—16 Kč, v Německu počítá se pro výdaje s nejvyšší hranicí 2Mk, t. j. skoro našich 20 Kč, v Rakousku 2.5 Š., t. j. téměř 12 Kč. Vezmeme-li nejnižší hranici bulharskou, vidíme, že vydržování 150.000 osob stálo by nejméně 1,800.000 Kč denně, t. j. 657 mil. ročně. Tím by se dalo zaměstnat jen malému zlomku z celkového počtu našich nezaměstnaných. Pracovní kolonie musí být však vydržovány na rozdíl od normálně zaměstnaných dělníků i v nedělích a ve svátcích musí být vydržovány i za deštivého počasí a jiných okolností, v tom je další velká nevýhoda. Pracovních kolon dá se dále použít jen k pracím určitého druhu, ježto největší část členů jejich není odborně specialisována nebo je zapracována v jiných oborech, než v jakých se jich používá v pracovních kolonách.

Vždy nutno dát přednost normálním veřejným pracem, při nichž pracují dělníci na svých místech a kde se konají práce rentabilní nebo všeužitečné, z důvodů státních nezbytné. U nás — jak bylo dokázáno několikrát, a bohužel veřejností ne dost vzato na vědomí — je bohatý výběr prací opravdu nezbytných nebo dobře rentabilních. Jejich seznam s návrhy úhrady přinesl „Program hospodářského oživení“ (naklad. Svěcený, koncem r. 1933) a v zajímavých diskusích i návrh „Poradního sboru pro otázku hospodářské“ právě vládě předkládaný se souborem prací konkrétně vytčených i s návrhem, kde by bylo možno hledat pro ně finanční prostředky.

Pracovních kolon a táborů je dle mínění části veřejnosti třeba, aby se zabránilo strašným důsledkům nezaměstnanosti, hrozící demoralisaci a otupění sil fyzických

i mravních všech nezaměstnaných, zvláště mládeže. Ano, všichni jsme si vědomi toho, že se s nezaměstnanými dělníky něco stát musí. Proč však přešel se letos úsek veřejných prací, odbyl se nepromyšlenou a falešnou frází, že na tyto práce není peněz, a že by se veřejnými pracemi odnimaly prostředky soukromému podnikání — a proč by se místo řádných veřejných prací měly nyní podnikat pomocí pracovních kolon práce relativně mnohem dražší a neekonomičtější? Než nechat nezaměstnané propadat bídě a mládež nechat potulovat a pustnout a propadat zoufalství, bylo by ovšem lépe zařadit ji do pracovních táborů. Proč však užívat prostředků mimořádných, když se neučinil dosud pokus o provádění veřejných prací ve větším rozsahu normální, přirozenou a zdravou cestou? Zařazení dělníků do pracovních kolon nemá však ostatně po stránce psychologické účinek tak docela příznivý. Je ovšem lépe pracovat jakkoliv než propadat bídě a zoufalství, ale správně ukázala poslední „Přítomnost na to, že členové pracovních kolon budou se cítit jako zvláštní nouzoví pracovníci a že — protože právě ráz jejich práce nebude normální — budou cítit stále v duši osten proti ostatním, šťastnějším členům společnosti, osten vyvolaný mimořádnou a pro existenci v budoucnosti málo prospěšnou prací.

Nezaměstnanosti a všemu hospodářskému životu u nás by se pomohlo — a nijak by tím nebyly dotčeny demokratické zásady ani směrnice zdravého hospodářského života — kdyby se nezaměstnaní vrátili do normálního provozu, do výroby průmyslové, zemědělské i veřejných prací. Opatření, jež by k tomu sloužila, jsou takového druhu, že se jim republika nemůže dříve či později vyhnout. Jsou to: všechna opatření, podporující náš export (což je naše nejživotnější otázka) a z nich aktuální zvláště odbourání povolená řízení a devisových potíží, co nejrychlejší uzavření obchodních smluv a vybudování institucí usměrňujících a fedrujících vývoz. Úvěrová a oddlužující opatření pro náš průmysl, zemědělství a všechno podnikání. Zvýšení konsumní síly domácího obyvatelstva a z toho aktuální zvláště nyní intenzivní boj proti nepotřebnému zvyšování cen a umožnění Kartelové komisi, aby mohla účinně provádět svoji práci (to lze provést administrativně). Provádění veřejných prací rentabilních nebo státu nezbytných ve smyslu nahoře uvedeném. — Pomoc samosprávně prostředky, o nichž jednání je v proudu. Z opatření sociálně politických a veřejně zaměstnaneckých: zkrácení pracovní doby, zákon o zprostředkování práce a poradenství pro volbu povolání, snížení věkové hranice starobního pojištění, pensionování všech, kdo mají ve veřejné službě nárok na plnou pensii, prodloužení návštěvy školní do 15. resp. 16. roku.

V všechna tato opatření jsou projednávána, většinou už dohodnuta. Některá jsou už skoro hotova. Jsou to opatření rozumná a účelná, sloužící zájmům celku. Třebajen urychlit tempo těchto prací a nekomplikovat věci zbytečně.

Užijeme k ozdravení hospodářského života těchto normálních prostředků, jimiž daleko více pomůžeme než opatřeními mimořádnými a nepřáteli demokracie lehce zneužitelnými.

Poslanec Jaromír Nečas.

poznámky

Hospodářství, politika a autorita.

Program „Demokratického středu“ na ústavní reformu našeho státu byl v denních listech přijat s blahovolnou rezervou. Obojí — blahověle i reserva — je oprávněno. Blahověle proto, že nový program přináší mnohé věci, s nimiž nutno souhlasit. Především uvědomení, že dnešní doba žádá na demokracii aktivitu a iniciativu; snahu, vyjítí této potřebě vstřícným plánem; odmítnutí fašismu a stavovského státu; zdůraznění národní jednoty Čechů a Slováků; prohlášení vlivu státu v oblasti hospodářské; požadavek sociální spravedlnosti. Reserva však bude na místě všude tam, kde „Demokratický střed“ navrhuje reformy politických zřízení.

Osou celého programu je zásada, že hospodářství má být odděleno od politiky. „Demokratický střed“ si to představuje tak, že by se hospodářské věci vyňaly z kompetence politických stran a tím i politické sněmovny a že by se přenesly na novou hospodářskou komoru, která by nahradila dosavadní senát. Tato komora by nebyla volena ani politicky organizována, její členy ani členy odborových organizací, nýbrž byla by — aspoň pro začátek — jmenována prezidentem. Zabývala by se všemi otázkami hospodářskými, sociálně politickými a finančními. Podávala by svá usnesení politické sněmovně k schválení, ale politická sněmovna by její návrhy mohla buď jen v celku schválit anebo vrátit hospodářské komoře se svými připomínkami. Kdyby se na nich však hospodářská komora usnesla znovu, půjdou až přes hlavu politické sněmovny přímo k prezidentovi. Politická sněmovna může pryč sice ještě protestovat u prezidenta, ale to by mělo už jen ten výsledek, že prezident by se o věci radil s vládou a potom by přece jen sám rozhodl s konečnou platností.

„Demokratický střed“ sice prohlašuje, že trvá na zásadě politické svrchovanosti sněmovny, ale jak je vidět, byla by tato svrchovanost v praxi velice okleštěna a někdy docela znemožněna. Jestliže má hospodářská komora — těleso, nezapomínejme, nevolené, nýbrž jmenované — možnost usnášet se přes hlavu politické sněmovny, je ve skutečnosti pádem ve státě ona a nikoli sněmovna. To je průlom nejen do základů politické svrchovanosti, nýbrž do základů samé demokracie. Doporučujeme „Demokratickému středu“, aby zejména v tomto bodě svůj program revidoval. Jeho návrhy vycházejí z nebezpečné iluze, že je možno oblast hospodářství nějak oddělit od oblasti politiky. Že by se politické strany místo starosti o hospodářství měly omezit jenom na věci kulturní, ideové a na otázky světového názoru, slyšíme často. Jsme zajisté se vši horlivostí pro ideje a pro světový názor. Ale nemá-li to být jen profesorské plavání ve vyšších sférách, musí se ty ideje a ten světový názor projevit v konkrétní skutečnosti a tedy i ve věcech hmotných a hospodářských. Má-li mít politika opravdu vrch, nesmí se jí sahat na právo iniciativy a řízení věcí hospodářských. Kdo chce politikům a parlamentu hospodářskou kompetenci brát anebo upírat, bere věc za špatný konec. Musíme se spíše starat o to, aby bylo víc politiků, kteří hospodářským otázkám opravdu rozumějí, a aby se stali členy parlamentu. Hospodářské korporace pak mohou mít vždycky jenom funkci poradní. Jistě že shromáždění několika set politiků není vhodným místem pro sestavování složitých zákonů, k nimž je třeba velikých věcných znalostí. Ale tomu by se dalo čelit systematickou organizací sněmovních výborů, do nichž by byli povoláváni odborníci a technické mimoparlamentní, kteří by však pracovali podle obecných politických směrnic, na nichž se usnesl parlament. I tak by měli odborníci dost a dost široké pole působnosti.

Ještě jedna věc je v programu „Demokratického středu“ povážlivá, totiž tak zvané zapisování politických stran do rejstříku. Strany by se musily podobit jistému obecnému právnímu statutatu a mohly by vstoupit v činnost teprve tehdy, až by byly zapsány do rejstříku. Prováděl by to státní senát, těleso složené z pěti delegátů Nejvyššího soudu, pěti delegátů

Nejvyššího správního soudu a čtrnácti členů jmenovaných prezidentem. I to je průlom do demokratického principu, protože se tím existence strany stává závislou na jakési polobyrokratické instituci. Kde je záruka, že si tato instituce bude vždycky počínat objektivně a že nebude odvírat schválení stranám, které jí budou nepřijemné? To je příklad aplikace jedné ze stěžejních zásad, na nichž je program „Demokratického středu“ vybudován, totiž rovnováhy mezi svobodou a autoritou. Jen aby to byla opravdu rovnováha! Ten státní senát prý má být zároveň „nejvyšším právním rozhodčím a mravním tribunálem“ ve státě. Kde se bude nová politická strana dovolávat práva, jestliže jí tento nejvyšší tribunál bude úmyslně bránit v činnosti? Takové straně patrně nezbude, než se položit do hrobu anebo čekat, až se státnímu senátu uráčí změnit názor. Čehož by se asi sotva dočkala, protože členství v senátu je takřka dědičné. To by totiž byl zajímavý sbor, který by se sám obnovoval. Jeho členové by sami navrhovali své nástupce, kteří by se ujímali funkce po odstoupilých nebo zemřelých. Byla by to asi pěkná líheň na dynastie.

S tím hledáním autority tedy pozor. Tuhle úlohu zastávaly ve společnosti obyčejně vrstvy, jejichž působnost nebývala ostatním příjemná — dědičná šlechta, panovníci z boží milosti, vysocí kněží, majetkoví magnáti a pod. Snad nás nemusí mrzet, že jsme se těchto autorit celkem zbavili, a snad není třeba vymýšlet nové, o nichž by se jednou shledalo, že vyhlízejí, jako by těm starým z oka vypadly. Znovu a důtklivě doporučujeme autorům z „Demokratického středu“, aby svůj program zrevidovali. Některé jeho body nápadně upomínají, řekněme to otevřeně a bez jakéhokoli agitačního úmyslu, na fašism. Je to patrně jeden z prvních projevů onoho neznatelného prolínání fašistických myšlenek, s nímž budeme ještě dlouho mít co dělat. Nejlepší prostředek, jak tomu čelit, jest, definovat si dobře demokracii a definovat si dobře fašism. A potom srovnávat. Zdá se nám, že v „Demokratickém středu“ nepředcházelo toto elementární ujasnění.

Z. S.

Socialismus chybuje.

V „Jednotě zaměstnanců drah“, odborové organizaci čl. strany socialistické došlo v posledních dnech k rozchodu s vedoucími funkcionáři; těžko zjistiti, pokud tu jde o věci finanční, pokud o otázky politické, ale o finanční pochybení jde také jistě. Případ této odborové organizace čl. strany socialistické jest přímo klasičtým dokladem, jak socialisti nemají pracovat. Každá chyba levice jest velkou subvencí politické pravici. Nestačí jen hubou potírat Stříbrného. Tu se vracíme k staré bolesti našich politických stran. Nemají dostatek lidí, kteří se nebojí ostrého řezu včas. Jsou v nich nesporně hodní lidé. Ale někteří podléhají fikci, že kdyby některou bolest strany otevřeně zkoumali, poškodili by tím svoji stranu. Jsou to hodní lidé, ale svým jednáním připouštějí, že za plentou politických stran se čachraří. Když už pak něco pronikne na veřejnost, pospíchají títo hodní lidé, aby věc utúlali. Nicím by dnes nezískala politická strana jako tím, kdyby její straníci viděli v činnosti dobře metoucí koště. Je chyba našich stran, že s těmi, kteří zneužívají firmy strany, se zachází příliš ohleduplně. Ten, který zneužívá své strany k osobnímu prospěchu, může si býti jist tím, že strana celou věc — až propukne — nějak utúlá, takže z toho vyjde jen trochu pobít. Tyto věci se týkají zejména socialistů. Jest pravda, že ti, kteří po této stránce jsou kritiky socialistů, nemají k tomu velkou legitimaci. Ale socialisté musí počítat s tímto směrem útočení nesocialistů a musí počítati s tím, že i v jejich řadách jest nespokojenost s málo enerickým postupem, s jakým se takové věci likvidují. Chybovatí jest lidské, a jest jen přirozené, najdou-li se i mezi socialisty lidé, kteří myslí na sebe a ne na myšlenku a hnutí. Ale jest věcí socialistů, aby před těmito chybami, když se již stanou, nedělali pštroší politiku, aby se učinilo vše možné, aby se těmto chybám zabránilo pro budoucnost. Jedním z prostředků jest, aby se zabránilo tvoření malých klik, horlivě využívajících situace; je tu potřeba zvýšené kontroly zejména ve věcech finančních. Máme-li statisíce nezaměstnaných, jak dychtivě sáhne protisocialistická agitace po případech, kde socialisté mají velké příjmy, které nejsou odůvodněny prací! Socialismus nevylučuje a nemůže vylučovati i příjmy značné; musí to však býti příjmy pracovní, příjmy rádně vykazované, ne příjmy vyplácené postraně, potají. Ze socialismu nutno odstraniti sousedské spolkaření, využívání situace k prospěchu jednotlivce. Protisocialisté čekají na chyby socialistů. Dovedou z komára udělat velblouda. Jak teprve uvítají skutečnou chybu, věc, o které sami socialisté vědí, že není v pořádku. Tito lidé, kteří zneužívají socialismu k svému prospěchu, slouží Stříbrnému.

V. Gutwirth.

Inflace návrhů.

V poslední době přímo prší návrhy na reformu naší politické práce, na reformu našeho parlamentarismu; zčásti se jedná o návrhy, které mají povahu agitační; to jsou zejména návrhy národně-demokratické, nehledíme-li k návrhu tisku posl. Stříbrného. Zčásti jsou tyto návrhy daní době, vyrovnávaním se s módními hesly doby, jako jest na př. stavovství. Jsou tu však i návrhy, které vycházejí z poznání, že dnešní parlamentarismus musí býti reformován, aby byl s úkolu, které má řešiti. Jest otázka, je-li doba právě vhodná, aby byly takové reformy prováděny; doba — zejména hospodářsky — jest výjimečna a demokracie nesmí si svoje instituce reformovati podle potřeby dvou, tří let; položíme-li si otázku, které jsou hlavní úkoly, které náš parlament má řešiti, dospíváme k poznání že sotva se dostaneme z krise, ponecháme-li řešení naléhavých otázek stranou a věnujeme-li se reformování parlamentarismu. Jde o to, jak oživit naše podnikání, jak trochu slušně zmenšiti — nikoliv jen opticky — počet nezaměstnaných, jak pomoci na nohy vývozu, jak pomoci zadlužené samosprávě, jak pomoci železnicím, které zatěžují státní pokladnu, jak pomoci zemědělství, jak pomoci mladým nezaměstnaným atd. Na tyto úkoly jest potřeba se soustřediti a jde o to, jak s dnešními instrumenty bychom aspoň zčásti tyto otázky vyřešili. Není na př. sporu o tom, že náš senát potřebuje důkladné změny. Ale i kdybychom se rozhodli pro postup nejradiálnější, že bychom škrtli senát — poněvadž ve své funkci dnešní nemá opodstatnění — neposuneme tím ani o kousek řešení té či oné otázky sociální. Jest potřeba reformovati demokratické instituce podle potřeb doby. Reforma institucí není však nic bez reformy lidí. Uvažuje se na př. o reformě senátu. Dejme cokoliv jiného na místo senátu, budou-li tam lidé jako v dnešním senátu, nehneme se s místa. V senátu jistě jsou dobří lidé. Rada senátorů vyslovila se pro reformu senátu. Vytvoříme-li však něco nového na místo senátu, a budou-li tam lidé dosavadního ražení, budeme tam, kde jsme. Nevěříme také příliš reformě volebního řádu. Práli bychom si opravdu poslance svobodnější, méně závislé na politických stranách. Práli bychom si, aby poslanec skutečně přijímal svůj mandát z vůle lidu, aby svoji funkci vykonával podle svého svobodného a dobrého přesvědčení. Ale žádná reforma nezjedná nápravu tam, kde poslanci a senátoři se budou podvolovati dobrovolně stranické disciplíně do všech důsledků, v dobrém a zlém. Nesmíme zapomínati na to, že politické strany již během let staly se tak silnými institucemi, že by jejich vliv na jednotlivce zůstal, i kdyby reformou volebního řádu byl poslanec vymaněn z úplného vlivu politické strany. Bylo by dobře nepřeceňovati význam reformy demokratických institucí. Není sporu o tom, že za stejných podmínek pružnější, reformovaná instituce demokratická může býti pro dobrého poslance lepším nástrojem. Ale vše záleží na lidech. Dejte někomu nástroj, který nevyhovuje ve všem, a vykoná s ním velké dílo. Není sporu o tom, že by vykonal více a lepší dílo, kdyby nástroj, kterým pracuje byl lepší, dokonalejší. Ale jsou ruce, v nichž sebedokonalejší nástroj nemá valnou cenu, protože jsou to ruce, které s ním nedovedou zacházeti. Kolik dobrých práv dává náš parlamentarismus poslancům, a jak málo těchto práv poslanci použili! Jak málo použil parlament svého práva rozpočtového, jak povolně schvaloval do nedávna rozpočet, jak mu byl předložen? Jak málo dbal parlament na to, aby jeho resoluce byly dosti respektovány! Jak málo dbal parlament toho, aby jeho interpelace byly brány jako závažné dotazy členů parlamentu! Jak často huboval senát, že se „přes něj přechází“. Situace jest taková, že se přechází přes toho, kdo něco takového připustí. Žádnému nelze vnutiti více práv, než pokud sám je chce uplatňovati. Říká-li se, že poslanci a senátoři jsou závislí na politických stranách, jest to pravda. Ale pokud poslanci budou ustupovati tomuto tlaku ve svých stranách, nebude lépe. Měli jsme ostatně případ posl. Špačka. Případ poslance strany, která horuje pro to, aby poslanec byl svobodný ve výkonu své funkce. Nuže: posl. Špaček vyslovil svobodně svůj názor. Tento názor se rozcházel s názorem posl. Hodáče. I přišly „Národní listy“ a desavuovaly posl. Špačka. V historii národní demokracie bychom našli řadu případů, svědčících o tom, jak strana, která se vyslovuje pro to, aby poslanec byl svobodný, aby byl odpovědný jen voličům, jedná v praxi zcela jinak. O mandátech národně-demokratických se rozhodovalo vždy velmi bouřlivě. Vedení strany prostě svoje kandidáty vnutilo. A když šlo do tuhého, zasáhl dr. Kramář a řekl: já jsem to slibil. Reformy parlamentarismu mohou dáti jen větší rámec politické činnosti jednotlivců a celých skupin. Nemohou dáti obsah. Ten mohou přinést jen jednotlivci a myšlenkové proudy. Jest pravda, že celé naše politické

zřízení potřebuje důkladné reformy. Ale ani dnešní zřízení není tak špatné, aby nemohlo být dobrým nástrojem v dobrých rukou. Tyto dobré ruce nedá žádná reforma. Bez vnitřní reformy našeho stranického života, bez jednotlivců vědomých dobře svých práv a povinností zůstane každá, i nejdělejší reforma jen kusem papíru. Ve stranách dnes lidé jednájí proti svému přesvědčení; domnívají se, že jest to nutné. Dokud to bude, nepomohou žádné reformy. Když posl. Macek psal o krizi socialismu, nevytýkali mu jeho lidé ani tak meritum jeho článků jako to, že o tom neměl psát. To jest ten dualismus našeho politického života. Poslanec hlasuje pro to, proti čemu se před čtvrtřetinou v důvěrném hovoru vyslovil. Řekněte: diktát strany. Ne. K diktátu jest potřeba vždy dvou. Jednoho, kdo diktuje, a druhý, který si nechá diktovat. Tyto lidé, kteří si nechají diktovat, nezreformuje žádná reforma. Politický život si vytvořil svoji morálku, která se úplně odtrhla od toho, jak si lidé upravují vzájemné styky mezi sebou v soukromém, osobním životě. Tu nepomohou vnější reformy. Reforma parlamentarismu, reforma základní může přijít nejen zevnitř; reforma politických stran rovněž musí přijít zevnitř. Nehledají se reformy, ale hledají se lidé. Na těch záleží.

V. Gutwirth.

Materialismus a idealismus.

Jednu z běžných výtek proti dělnickému, socialistickému hnutí jest, že jest materialistické. Tento materialismus, který se dělnickému hnutí s takovou vytrvalostí hází na hlavu, svědčí o tom, že ti, kteří tak činí, si nenašli ani chvíli času, aby se poučili o t. zv. historickém materialismu. Člověk nemusí být sto procentní marxista, a může se rozcházeti v mnohém s těmi, kteří se považují za jedině, oprávněné vykladače Marxe, aby se divil, kde odpůrcové socialismu sebrali náplň pro ten svůj materialismus, kterým častují dělnické hnutí. Tito lidé tím svým materialismem chtějí říci, že dělnické hnutí jest hmotářské, že nemá pochopení pro nic lepšího, pro nic vyššího, pro nic krásného — jako jest na př. láska k vlasti — že myslí jen na ten kus chleba, jen na to jídlo. Nebudeme se diviti hladovému, když bude mysliti jen na ten kus chleba. Proto tento hladovíci nemusí být ještě chlebař; může míti pochopení pro mnoho krásných věcí a myšlenek. Také hnutí, které chce, aby dělník měl větší kus chleba — a dnes je to už skutečnost a nejen obrazné rčení — nemusí být o nic více chlebařské, než hnutí jiné, které svůj idealismus staví na odív způsobem tak nápadným, že to budí podezření, že za tímto idealismem se schovává něco, co je příliš málo ideální a idealistické. Opakuje se tu v jiné versi případ farisea a publikána. Farisej staví na odív, jak pohrdá chlebařstvím a jak nade vše staví oddanost k nějaké nehmotné, průsvitné myšlence. Praxe se tu ovšem liší od teorie. Nemí známo, že by u nás Živnostenská banka nebo Svaz čsl. průmyslníků byl kdy hlubokou studnicí idealismu. Sotva také lze dokazovati, že by posl. Hodač, Ježek, měli republiku raději než politické jiné stran. Víme také, že národní demokracie dovede velmi energicky hájiti zájmy velmi prosaické a velmi hmotářské. Nevíme, jsou-li zájmy Živnostenské banky a Svazu čsl. průmyslníků, které národní demokracie s takovou vervou hájí, méně hmotářské a více idealistické než požadavky dělnických organizací, které chtějí mzdu trochu slušnou a práci slušnou. Když posl. Petrovický z národní demokracie hájí zájmy hostinských, je to jistě idealismus; když socialistická strana hájí zájmy dělnické, je to materialismus, který nutno zatratiti jako ostudné chlebařství. Když posl. Hodač jako tajemník Svazu průmyslníků hájí zájmy průmyslu, je to činnost, která musí býti považována za činnost idealistickou. Když národně demokratičtí podnikatelé snižují mzdy, je to idealismus; když dělníci se proti snížení mezd brání, je to materialismus, který nutno odsouditi jako hmotářství, které jest s to rozbítí národní idylu. Když národní demokracie vede opozici proti vládě, až třísky lítají, je to idealismus. Když socialistické strany sedí ve vládě, radí se, hádají, dohodují, aby jakž takž to šlo kupředu, je to hmotářství, které nutno zatratiti.

V. G.

Přitažlivost moci.

Pan Goebbels má mnoho starostí se svojí propagandou třetí říše. Demokratická cizina čte dále knihy, které třetí říše páčila na hranicích. Hitler má v Německu sverchovanou moc; ale dosud tato jeho třetí říše nevydala ze sebe knihu, která by získala cizinu. Podobně jest tomu s německým filmem. Německý film nevytvořil za nové éry nic nového a nic silného. Říšsko-německý rozhlas byl důkladně vyčištěn od marxistů a všelijaké jiné neplechty, která dodala říšskoněmeckému rozhlasu velmi slušnou úroveň a která měla na svědomí, že lidé v jiných ze-

mích, chtěli-li sledovati pokrok v rozhlase, pokrok v rozhlasové technice, i v programové práci rozhlasu, musili hodně sledovati práci říšskoněmeckého rozhlasu. Těto námahy jsou dnes ušetřeni, neboť hitlerovský rozhlas jest sice silným hlasem svého pána, ale jeho úroveň a umělecká iniciativa silně poklesla. Ale Goebbels má ještě jiné potíže: se svými vlastními lidmi. Jeho lidé malují všude hákový kříž; roste vlna nevkusu. Hákový kříž je na kapesnicích, na pivních sklenicích, na čokoládě. Goebbels nařká: německý člověk pomalu zapomene se smát. Německý člověk se bojí udělat vtip, poněvadž má strach, že někde stojí nějaký Führer, který má v zápisníku zapsáno, co se sluší a co se nesluší lidem v třetí říši. Rodí se literatura třetí říše, rodí se básně třetí říše, maluje se podle potřeby třetí říše, tančí či netančí se podle potřeby třetí říše. Vyšší instance mají plné ruce práce, aby zadržely ukvapenost, přepjatou stoprocentnost podřízených orgánů. Vyrůstá řada lidí, kteří svoji práci chtějí usměrniti podle potřeb dočasného režimu. Jsou tak horliví, že jdou dále, než režim sám. I Hitlerovo Německo má své lidi papežtější než je papež sám. To konec konců není jen případ německý. Tam jen vyběhá někdy do grotesky tak, že sám Goebbels musí okřikovati horlivce z vlastních řad, aby je učil, že od velkého gesta jest jen malý krok ke směšnosti. Podívejme se kolem sebe i u nás: na kolika lidech vidíme, jak slouží moci, ne proto, že jsou přesvědčeni o jejím právu, nýbrž proto, že jest jim to pohodlné, že jsou rádi, stojí-li za nimi — malými — velká fyzická moc, protože se domnívají, že tato moc zvýší jejich vnitřní cenu. Kolikrát se rozkřikne na nějaký odchýlný názor některý z novinářů ne proto, že by si byl jist tím, že tento názor usvědčí z omylu, ale proto, že jest rád, může-li tento názor bagatelisovati u vědomí, že má za sebou silnou stranu. Moc přitahuje. Sloužití moci jest pohodlné, ale sloužití myšlence jest spojené s mnohými nesnáze. Lze se divit, přibývá-li i u nás lidí, kteří slouží moci, a že ubývá lidí, kteří zůstávají věrni své myšlence. Říká se často, že kritizovat jest snadné a jedno-duché. Jest ovšem druh kritiky, který jest velmi pohodlný. Jest však také kritika, která chce skutečně napravovat. A tito kritičtí, když se jim řekne: jak pohodlné jest kritizovat, právem mohou říci: jest ještě něco pohodlnějšího: sloužití moci, chytiti se moci za sukně.

V. G.

Brannost národa?

V „Národní Politice“ si někdo všimnul statistiky provdaných žen ve státní službě a usoudil, že jest zarážející zjev, že těchto 15.717 manželství státních zaměstnanců vykazuje jen 500 dětí. Ostatní manželství žen zaměstnaných ve státní službě jsou bezdětná. A závěr? Takovýto:

„stát má právo pozastaviti se nad tím, že žíví provdané ženy, které nemají smyslu pro nejsvětější poslání ženy — mateřství, a které mimo to poškozují svojí bezdětností brannost národa v budoucnosti. Žíví-li stát a národ na 15.000 matek, mají tyto matky dáti v budoucnu státu a národu aspoň 40.000“.

Tedy ultimatum velmi prosté: provdané ženy ve státní službě mají míti co nejdříve dohromady aspoň 40.000 dětí. Jak primitivně se dovedou lidé dívati na otázky, které již při prvním trochu důkladnějším pohledu ukazují, jak jsou složitě! Bylo by dobře již jednou přehrnouti tuto falešnou strunu. Nevím, zda rodičové nad kolébkou dětí uvažují o brannosti národa. Ať již děti přicházejí na svět, ať již jsou radostně vítány nebo velmi málo chtěny, ať se rodí v zámožnosti nebo bídě, myslí se v těchto případech na děti a o dětech. A brannost národa? Jest jisto, že část těch dětí, které si dnes tak hezky hrají, bude voriti jednou brannou sílu státu; ale má-li kdo děti, či nemá-li jich, má či nemá je proto, že myslí či nemyslí na brannost státu. Branná síla národa a státu mimo jiné — (jest tu ještě celá řada jiných vlivů) jistě závisí — na populaci národa. Položme si otázku: dělá se u nás zdravá populační politika? Jest na př. zdravou populační politikou opatření, že státní zaměstnanec dostane příspěvek na dvě děti, nedostane však příspěvek na dítě třetí a čtvrté? Kolik jest rodin — i státně-zaměstnaneckých, kde nechťejí mít děti jen proto, že ti dva se musejí sami dosti oháněti, aby byli žíví? Nejsou podnikatelé, kteří žádají, aby jejich zaměstnanci byli bezdětní? Podívejte se do inserátů kolikrát se to žádá, aby manželé byli bezdětní. Ten, kdo má skutečně na mysl brannost národa, měl by projíti obecnými pražskými školami. Kolik jest tu dětí podvyživených, špatně osáčených, chorobně bledých! Z takové mládeže nebudou dobří branci; k brannosti národa se nedostaneme přes nařikavé články v „Národní Po-

litice“, ale také pořádným krajícem chleba s máslem pro hladovějící děti, dobrým mlékem pro děti, které téměř nevědí, co jest mléko. O populaci národa se zaslouží ten, kdo se postará o to, aby dělník a zaměstnanec vůbec byl slušně placen tak, aby uživil nejen ženu, ale i děti. Ovšem tyto snahy kříží právě ti, kteří jinak horují pro populační rozmach národa a jeho brannost. Postarejme se o slušnou životní úroveň československé rodiny a to ostatní nám bude přidáno. V. G.

Prohlášení.

K článku uveřejněnému v tomto týdeníku ze dne 14. prosince 1932 pod nadpisem „Už aby se vrátila móda cylindrů“ prohlašujeme, že nemůžeme vinit p. plukovníka ing. Tríska, že by toto své exposé předložil z důvodů, které nesnášejí veřejné světlo a nemůžeme jej vinit z korupce ani z nějakého jiného nepočetného jednání. Redakce.

národní hospodář

Ing. Vilém Šáda:

Konec amerikanismu

Amerika jest pro nás stále ještě neznámou pevninou. Průměrný Evropan, který ji zná buď z nadšených říkanek o zemi pruhů a hvězd anebo z ponurých pověstí ze země honby za dolarem, jest příliš vzdálen skutečnosti, aby mohl pochopit ono neustálé vření a kvas amerického života. Amerika ještě dlouho bude čekat na kritické zhodnocení skutečného významu, jaký měla její civilisace a kultura pro Evropu a celý ostatní svět.

Různé představy o amerikanismu.

Jedním z dokladů chaotického zmatku představ, který u nás provází vše, co se týká Ameriky a jejího života, jest mnohostranné pojetí slova „amerikanismus“. „Amerikanismus“ vtrhl do naší řeči i našeho života v době poválečné s elánem vsutku americkým, prodělal všechny přílivy a odlivy amerikanofilského nadšení a zdomácněl u nás, třebaže se ho v poslední době málo používá.

Snad žádné jiné slovo v češtině nedovede v sobě shrnout celou škálu představ a pocitů — od vrcholného zbožnění až po nejhlubší opovržení — jako to dovede právě „amerikanismus“. Zatím co jedni spatřují v amerikanismu vyjádření obchodní prozíravosti a organizačních schopností, jejichž výsledek bývá dokumentován lesem továrních komínů, druzí slyší z něj skřípání ozubených kol, drtících neodvislost a individualitu amerického dělníka. Jedni obdivují v něm komfort rodinných domků, zatím co druhým tanou na mysli hnusné brlohy městských periferií. Jedni zbožňují v něm ideál hospodářských i politických svobod v téže chvíli, kdy druzí zachvívají se hrůzou nad osudem politických vězňů a vzpomínají dětí, jejichž otcové padli v zápasích o zajištění jejich skrovných existencí.

Jedno však přece jest společné všem těmto tak nesusrodým představám, shrnutým pod jediný výraz. Je to cosi pro nás Evropany nezvyklého, nepochopitelného, něco, co může být „jen v Americe“. A skutečně každý Evropan hned od první chvíle svého vstupu na americkou pevninu pocítí to při každém svém kroku.

Amerikanism v úpadku — protože kapitalism v úpadku.

Amerikanismus není prázdným pojmem. Amerikanismus jest prostředí. Je to společenský řád čistého kapitalismu, neovlivněného ani historismem, ani tradicí.

Amerikanismus jest společenský řád boje jednoho proti všem — kapitalistický individualismus — který přes svoji vnější uhlazenou formu zachovává zásady práva silnějšího z dob amerických průkopníků. Je to kapitalismus nejvyšší formy, zatím co kapitalismus evropský degeneroval pod tíhou hříchů svých feudálních předků. Není potom divu, že my, kteří žijeme v zatauchlém ovzduší evropském, nechápeme „čerstvý vzduch“ kapitalismu amerického.

A tento amerikanismus nacházíme dnes ve smrtelné agonii. Zmírá, zasažen ve svém nejcitlivějším místě. Naprostá nezávislost hospodářského podnikání na všech vnějších zásadách, jež jest jednou ze stěžejních zásad, s nimiž amerikanismus stojí a padá, jest ohrožena. Americkým kapitalistům staré školy hrozí velké nebezpečí se strany stále vzrůstající moci státní správy a snad ještě větší nebezpečí — z procitnutí širokých mas amerického lidu z narokosy kapitalistické ideologie.

Američtí kapitalisté bubnují na poplach. Což mají býti ztraceny všechny ty miliony a miliardy věnované na školství, které jim celý svět tak záviděl? Vždyť se tak pečlivě starali, aby z těchto škol vyšli jen pravověrní Američané. Vždyť na hodinu jako nádeníka vyhodili každého, kdo chtěl zasít jed do duší svých žáků a nemístnou kritikou zanést skřípavý tón do dokonalé harmonie stávajícího řádu. Což byly marně vyhozeny miliony na vzdělání lidu v podobě monumentálních knihoven, z nichž bylo prozíravě vymýceno vše, co by mohlo vésti ke zbytečnému přemýšlení o dokonalosti společenského zřízení? Což mají zapadnouti v nezasloužené zapomnění všechny ty dojemné zkazky o chudých chlapcích, kteří svou píli se dopracovali úspěchu, jimiž americkému lidu jest vštěpována kapitalistická mentalita, která ho má ochrániti před nebezpečím třídního uvědomění?

Třebaže zřejmé ohrožení amerikanismu datuje se od nastoupení nového presidenta, bylo by velkým omylem, považovati Roosevelta za jeho původce. Roosevelt jest pouze nástrojem k provádění toho, co přijít muselo. Amerikanismus nezmirá ranou nepřítele, nýbrž zhoubnou rakovinou vlastního nitra.

Svobodná soutěž zklamala.

Americký kapitalismus před nastoupením Rooseveltovým byl v naprostém rozvratu. Hlavní pilíř, na němž byl vybudován celý systém, se náhle zhroutil. Zásada svobodné soutěže, která náležela mezi nejdůležitější články víry, jež Američanům byly k věření předkládány, úplně zklamala.

Amerika byla skálopevně přesvědčena o neomylném prostředku k regulaci výroby, za který národohospodáři prohlašovali volnou soutěž. Národohospodářské zákony, že volná soutěž tlačí ceny ve prospěch celku, při čemž však zabraňuje zároveň, aby ceny výrobků neklesly trvale pod jejich reprodukční náklady, staly se jejím hospodářským kredem. Američtí kapitalisté věřili s Bastiatem, že volná soutěž „jest nejpokrokovější, rozdíly vyrovnávající a obecně nejprospěšnější ze všech zákonů, jimž Prozřetelnost svěřila pokrok lidské společnosti“.

Skutečnost byla však jiná. Neúprosná a bezohledná soutěž, podporovaná technickou racionalisací a kapitálovou koncentrací, začala se projevovat ve svých pravých důsledcích. Američtí kapitalisté marně očekávali onen regulující vliv volné soutěže, jež neměla dopustit, aby ceny trvale poklesly pod reprodukční náklady. Ten se však nedostavoval. Nevíme, jakou dobu si národohospodáři představují pod slovem „trvale“, jest však

jisté, že tisíce amerických průmyslových podniků se výsledků regulujícího vlivu volné soutěže nedočkal. Budova amerického průmyslu, beztak již přetížená neúměrnou nástavbou distribučního a finančního systému, se zřítíla, pohřbívajíc ve svých troskách na 15 milionů nezaměstnaných.

Američtí kapitalisté pozdě shledali, že nepočítali zákon o přitažlivosti zemské s odporem vzduchu, nepočítají ani národohospodáři ve svých zákonech se všemi těmi patologickými zjevy moderního hospodářského života, které i sebe lepší zákony dovedou zvrátit na hlavu. Pozdě se přesvědčili, že nikoli nejnižší, nýbrž vždy jediné spravedlivá cena může být spolehlivým základem hospodářského blahobytu.

Za takové situace

přichází na scénu Roosevelt,

aby zachránil, co se zachránit dá. Roosevelt nikdy socialistou nebyl a nebude. Je-li v jeho programu pro Ameriku cosi revolučního, jest to jen proto, že se staví na stranu kapitálu malého a středního proti velkým finančním a průmyslovým velmožům, kteří za éry Hooverovy vládli Amerikou.

Roosevelt pochopil správně, že blaho země a národa nezáleží v ohromných ziscích několika magnátů, nýbrž ve spokojené existenci širokých vrstev. Pochopil, že americký kapitalismus řídí se do zkázy právě svojí orthodoxní vírou v onen obecně nejprospěšnější zákon Prozřetelnosti. A tak hned v prvních dnech svého obrozovacího programu ruší Shermanovu aktu proti kartelům a trustům, aby ji nahradil pravým opakem — syndikalisací obchodu a průmyslu. Přeložíme-li to do lidové řeči, znamená to zřízení povinných kartelů pro jednotlivá výrobní a obchodní odvětví, konec volné soutěže a tím i — konec amerikanismu.

Dnes, v době neustálého řinčení zbraněmi proti kartelům, více než kdy jindy jest třeba připomenout, že má-li volná soutěž své stinné stránky, mají i kartely svoje přednosti. Bylo by nespravedlivé vůči Rooseveltovi, kdybychom nepřiznali, že právě tyto přednosti kartelů byly důvodem, který jej přiměl k rozhodnému kroku. Syndikalisace průmyslu zdála se mu jediným prostředkem, který by mohl účinně zasáhnout kořen hospodářského rozvratu a přinést oživující injekci — stabilisaci výrobních nákladů.

Syndikalisace průmyslu, jak prohlásil ústy svého vojevůdce Johnsona, právě tak neubírá podnikům možnost slušné soutěže jako nesmí boxerům zákaz spodních ran a kousání nosu ubrati na bojovnosti. Syndikalisace průmyslu jest pouze prostředkem, kterým má být do cíle vyšší úrovně hospodářského zápolení.

Ať již soudíme o Rooseveltovi jakkoli, musíme přiznat, že se věnoval myšlence o zvýšení úrovně hospodářského zápasu se vši rozhodností a s celou svou energií. Kody slušné soutěže měly odstraniti různé ty formy vzájemného podbízení se, zavedení jednotné pracovní doby a minimálních mezd pro jednotlivá průmyslová odvětví mělo nivelisovati mzdové náklady, zákaz dětské práce měl odstraniti výhody, které nespovedomiti zaměstnavatelé měli proti zaměstnavatelům slušným. Vše bylo postaveno do služeb myšlenky stabilisace výrobních nákladů, od níž byl očekáván podnět k nové hospodářské prosperitě.

Roosevelt dobře znal své Pappenheimské. Dobře věděl, že těžký průmysl se nevzdá svých výsad a že by bylo bláhovostí spoléhati na dobrou vůli a pochopení právě u těch, kteří americké hospodářství přivedli na

pokraj záhuby. Proto se staral, aby vytvořil nejen zákony a nařízení, nýbrž i dostatečné mocenské prostředky, které by mu umožnily jejich provádění. S tohoto hlediska nutno posuzovati jeho snahu o posílení státní moci, kterou mylně pokládají někteří za pokus o „státní socialismus“.

Roosevelt šel však ještě dále. Věděl, že on i jeho státní aparát nemohl by dlouho odolávati nátlaku průmyslové skupiny, nepodaří-li se mu vytvořiti nového mocenského činitele, který by paralysoval vliv velkého průmyslu. V tomto směru odhodlal se k experimentu — k povolení koaliční svobody dělnictva. Dělnické organizace měly převzít za svůj úkol znepokojování těžkého průmyslu, aby se nemohl plně soustředit na odboj proti nepřijemnému vetřelci.

Povolení koaliční svobody dělnictva jest však danajský dar. Zdá se, že se Roosevelt zalekl důsledků tohoto svého kroku a zastavil se na poloviční cestě. Uznal sice právo dělnictva se organisovat a sjednávat kolektivní smlouvy, avšak současně odňal mu jediný prostředek, kterým si tohoto svého práva může uhájiti — právo na stávku. Americké dělnictvo nemá práva použití stávky k prosazení svých požadavků, nýbrž jest v případě sporu odkázáno na milost a nemilost rozhodčího výroku. Co znamená rozhodčí výrok v Americe, může posouditi pouze ten, kdo měl příležitost seznámiti se se všemožností hospodářské korupce.

Bilance Rooseveltovy dosavadní činnosti

není valná. Jeho aktivem jest dynamika jeho vlády, která dovede na sebe strhnouti naděje širokých mas. Ať však jsou výsledky jeho vlády jakékoliv, můžeme již dnes říci, že praktický kurs národního hospodářství, který americký národ pod vedením Rooseveltovým trpělivě prodělává, nezůstane bez výsledků. Americký lid přestává býti v otázkách hospodářských i politických bezhlavým stádem, ženoucím se ve stopách svých kapitalistických vůdců. Američtí kapitalisté — a ostatní s nimi — musí si uvědomiti, že pomalu, ale jistě vyrůstá tu nová moc, kterou nebude možno přezírat — americký proletariát. Čím dříve to pochopí, tím lépe pro ně.

literatura a umění

Otto Rádl:

Bouře nad Eisensteinem

Pedant Sergěj Michajlovič.

Ti, kdož poznali Sergěje Michajloviče Eisensteina osobně, jsou především překvapeni jeho systematickou houževnatostí, která přechází v pedantství. O jeho důkladnosti a nepovolenosti, s níž realisuje každý svůj plán, se vypravují v Moskvě anekdoty. Není však anekdotou, že se naučil sám, z knížky, pět tisíc slov japonsky, než odjel do Japonska. Studoval prý také francouzštinu a angličtinu tak, že se učil zpaměti slůvka abecedně podle slovníku, jak mi vyprávěl jeho známý, jenž mu byl dlouho nablízku. Ostatně i podle pohledu na jeho velikou hlavu s malýma, chladnýma očima je možno usouditi na překvapující schopnosti intelektuální.

Je třeba, abychom tento Eisensteinův intelektualismus, snahu, uzavíratí chaotický život ve veliké systémy, úsilí po vědecké exaktnosti, sklon k abstrakci — abychom pochopili všechno to, chceme-li porozuměti, proč

ztroskotal jeho poslední film „Bouře nad Mexikem“, jenž má u nás právě svou premiéru o mnoho dříve než kdekoli jinde v Evropě. Nesmíme jen pohodlně sváděti ono obrovské selhání největšího sovětského režiséra, jakmile byl postaven před filmový úkol jinde, než ve své zemi, na hanebnosti filmových Američanů, kteří kčož ví z jakých důvodů mrzce finančních geniální projekt Eisensteinův zmrzačili a kteří ho nyní kompromitují před světem. Americký neúspěch Eisensteinův je uprostřed celé jeho tvorby neúspěchem docela organickým a nepřekvapujícím. Každá genialita má své meze, i dosti těsně vymezená genialita Sergěje Michajloviče, vyvolávati v divácích revoluční vášně ledově chladnými montážemi rafinovaných filmových záběrů.

Není sporu o tom, že S. M. Eisenstein je první světovou osobností sovětské kinematografie, a že teprve jeho vystoupením přešel ruský film ze stadia pouze revolučního do tvůrčího období uměleckého, že přestal býti tápáním snaživých diletantů a pilných teoretiků a programatiků, a začal být dílem uměleckých tvůrců a stavitelů. Stojíme-li však dnes již deset let za jeho debutem, tu nepočítáme již tak docela kouzlu novosti jeho filmové formy a jeho uvědomělé a programní novotářství přes všechno svůj elán nám již nepřekáží, abychom nemohli zhodnotit kriticky jeho dosah a vymezení jeho šíři.

Režisér znamená aranžér.

Jeho intelektualismus, sklon ke konstruktérství, a z toho vyplývající sklon k ideologismu najdeme v celé jeho dráze. Einstein nebyl dříve hercem, jako Pudovkin, nebyl ani malířem, jako Dovženko, nýbrž absolvoval vysokou školu technickou, prošel inženýrským ústavem, pracoval dva roky jako konstruktér v armádě. Teprve později se začal zabývat uměním, ale ne jako pouhý přeletavý diletant, nýbrž jako inženýr, který chce vědět na čem staví: když se pustil do studia japonského divadelnictví, naučil se také japonsky, a protože si získal v japonštině i tolik znalostí mimodivadelních, vstoupil také hned do japonské sekce sovětského generálního štábu. Divadelní praxi začal r. 1922 v Proletkultu inscenací „Mexikánka“ od Jacka Londona: náhodou přesně deset let před svou mexickou cestou. Při téhle divadelní práci však zase nespokojil se jen částečnou úlohou: se svou důkladností si pro hru pořídil sám i všechny dekorace a kostymy. Pak pobyl chvíli jako režisér v divadle Meyerholdově a již r. 1923 se rozhodl se vši soustavností se věnovati divadelní sekci Proletkultu, pro níž inscenoval hry: „I chytrák se spálí“, „Slyšíte Moskvu“ a „Plynovou masku“. Universalista a maximalista Eisenstein se však nemohl spokojit divadlem, vytvářením jevištních mikrokosmů, maličkých vesmírů, založených na zvláštní fingované skutečnosti. Eisenstein potřeboval za materiál celý svět, aby jej mohl uzavíratí do nových systémů. Prostředkem k tomu se mu stal film.

Společnou vlastností všech jeho filmů je pokus o zvládnutí obrovské látky. Jeho plány byly vždy velkášské, jeho projekty nesmírné, vyplýval vřdycky nesmyslné sumy peněz a při tom neuskutečnil vlastně nikdy než malý zlomek toho, co měl v úmyslu. Vzpomeňme jen na jeho „Křižník Potěmkin“, jež snad máte za klasický celek, a který přese všechno není než zlomek Eisensteinova projektovaného filmu „1905“, zlomek, který Eisenstein sestříhl a vydal pouze na radikální nátlak sovětské vlády, jež potřebovala hotový film ke svým politickým slavnostem. S dílem byla ostatně v Rusku veliká nespokojenost a jeho genialitu objevila teprve Evropa.

Filmovati Marxe.

Sergěj Michajlovič Eisenstein je muž projektů a skoro všechna jeho díla jsou jen torsa. V tom je tvůrčí tragika, jež přibližuje tohoto režiséra Erichu Stroheimovi: ctižádost i plány obou těchto mužů jsou

větší, než finanční možnosti kterékoli filmové výroby na světě. Tito dva pověstní mrhači peněz svých finančníků ocitnou se nakonec vždycky před nutností kapitulovat před hospodářským nátlakem. Nemůžeme ovšem zatajiti, že je nám daleko sympatičtější případ tvůrců, založených opačně: těch, kteří vytvářejí nesmírné z minimálních prostředků, kteří evokují celý život na nejmenším úseku. Eisenstein je z talentů extensivních.

Měl dosud vždycky podivuhodné štěstí v tom, že mohl zakrývatí své porážky a neukazovatí své neúspěchy. V Americe byl po prvé veřejně poražen. Přehlédneme-li však jeho kariéru pozorně, přesvědčíme se, že se sice pouze tato „Bouře nad Mexikem“ proměnila v bouři nad Eisensteinem, že však jeho dráha ukazuje právě tolik mar-ných rozběhů, jako hotových děl, že vešle svých pěti dokončených filmů zanechal filmové historii i právě tolik velikých slibů, jež můžete být v pokušení nazvatí blufem. Nejtypičtější je jejich příkladem je projekt zfilmování Marxova „Kapitálu“, jež Eisenstein před několika léty vážně ohlásil, a na něž snad i podnes pomýšlí. Není to však jen reklamní bluff, jen sensační zpráva, určená k tomu, aby se přetiskovala z novin do novin, až oběhne svět, a není to také jen demonstrační projev novotáře Eisensteina proti dosavadní epické šabloně a proti starému fabulačnímu filmu dějovému. Má-li kdo v úmyslu ukázatí sociální a hospodářský problém světa tím, že zfilmuje Marxův „Kapitál“, můžete o něm klidně říci, že je dogmatik, teoretik, že má sklon k mechanisování, že je spíše přimočarý mozek inženýrský, že umělecká tvorba je u něho intelektuální pochoď, že dělá umění studenou cestou, že bude patrně vždycky dávatí přednost typickému před jedinečným, že bude milovníkem obecných pravd, nikoli některé jednotlivé z tisícířých variant skutečnosti. Tím vším jste také správně charakterisovali S. M. Eisensteina.

Instinktem a intelektem.

To všechno není ovšem nikterak odsouzením, je to pouze charakteristikou tvůrčí metody. Umění se dá dělat cestou žhavou i studenou, a v dějinách umění bychom našli asi stejně příkladů pro to, kdy spontánní a intuitivní tvůrce ztroskotal a kdy programě konstruuující intelektuál vytvořil dílo, jež přetrvá věky. Instinkt může vésti na cestí stejně snadno, jako chladný rozum. Skoro obecně však platí, že intelektuálové směřují v tvorbě vždycky spíše ke kolosálnějšímu, k látkově rozsáhlejšímu, k projevování všeobecných pravd. To všechno je typické pro Eisensteina, a to všechno zdůrazňujeme, abychom korigovali jeho obvyklé hodnocení jako „bouřlivého genia“, jež „strhuje fráze vši konvence“, jež pracuje jako „dravý proud“ a jež „jediným pohledem objevuje nové světy“.

Volba jeho prvního námětu, filmu „Stávka“ (z r. 1924), je docela vědecká a exaktní. Do té doby dělali sovětské filmy romantičtí revolucionáři, teprve intelektuál Eisenstein uhoďí hřeb na hlavu a vyvolí si místo všeobecného problému vzpoury nejdůležitější problém pro moderního sociálního revolucionáře, otázku pasivní resistance dělnictva v průmyslovém závodě. Jako volba námětu, nebylo tu ničím slepě intuitivním ani způsob jeho zpracování: jestliže tu Eisenstein dosavadního hereckého hrdinu nahradil bezejmenným davem, aplikoval tu na film pouze ideál kolektivismu, o nějž se pokoušela už sovětská scéna i literatura. Vidíme, že tu Eisenstein nevstupuje do filmu s tvůrčím elánem dobyvatele, nýbrž s chladnou úvahou konstruktéra. Odesl si ostatně napoprvé neúspěch.

Teprve „Křižník Potěmkin“ (1925) se stal nejprve v Evropě a pak i v Rusku cílem, tvořícím epochu. Ne snad proto, že by revoluční novotou byla tato epizoda z roku 1905, jež líčí vzrouu na lodi pro špatnou výživu námořníků, vítězství vzbouřenců, sympatie obyvatel oděských k revolučním námořníkům a jejich potrestání car-

ským vojskem, potrestání bezbranných civilistů a volný průchod, jenž je povolen revolucionářům na širém moři. Revoluční byla filmová technika, nová obrazová řeč, prvek stylový. Eisenstein tu však opět není geniálním tvůrcem, nýbrž prozíravým aplikátorem: nový fotografický záběr objevila francouzská a německá avantgarda již před tím, nové principy montáže formuloval již veliký učitel sovětských cineastů, Lev Kulešov, probil se k nim již Dziga Vertov, zakladatel školy „Kino-oka“ se svými žáky. S. M. Eisenstein prostě sklízí výsledky jejich práce v tom, že je po prvé užívá na konkrétní umělecké dílo velkého formátu: opět ho tu poznáváme jako teoretika, organisátora, konstruktéra.

Od „Stávky“ po „Generální linii“.

Filmová technika tomuto chladnému staviteli ovšem vyhovovala tak, jako žádná jiná: málokde může se uplatnit talent konstruujícího intelektuála lépe.

Poznali jsme již „Stávku“ a „Potěmkina“, dva úkoly, na nichž Eisenstein poznal své meze i svou sílu. Jeho další film, „Okťabr“ (Deset dní, které otráslý svět), je neúspěch. Ráz dila byl dán předem, film byl objednan sovětskou vládou k jubilejní slavnosti (stejně jako Pudovkinův „Konec Petrohradu“), a celý jeho obsah byl přesně dán. Eisenstein měl v něm vylíčit události revoluce r. 1917, ustavení prozatímní vlády, útěk Kerenského, útok na Zimní palác a vítězství Leninovo. Nebyly to sice události věrně historické, osobnost Trockého i jeho zásluhy o revoluci jsou již opatrně vyoperovány, režisér však už tu nebyl absolutním pánem své látky, jeho aranžující montáž a korigující střih nemohly zasáhnouti až do hlavních událostí příběhu a nemohly měniti jejich pořad. Jakmile byl Eisenstein nucen počřiditi se poslušně látce, selhal. Film přes mohutné scény a krásné objevy fotografické se nevyrovná jeho nejlepším, je roztržštěn do přílišné šíře událostí a chaotický.

Naproti tomu je opět „Staroje i novoje“ (Generální linie) velkým dílem Eisensteina-konstruktéra. V této látce, na níž začal pracovati už před čtyřmi roky, byl neobmezeným pánem, měl možnost manipulovati libovolně s materiálem už hotovým a ukázati svou suverenitu jako střihač a montér. Všechno to byl materiál pružný neepický, jehož se daly předem natočiti tisíce metrů: ve vylíčení špatných poměrů v patriarchální ruské vesnici, primitivního hospodaření, v ukázání výhod strojových metod při polní a domácí práci, v písni na oslavu symbolického vítězství strojů a traktorů nad včerejškem. Intelekt Eisensteinův se musil zaradovati z práce na podobném materiálu: zde bylo možno oslniti skvělostí technické preciznosti a logickým využitím asociativní montáže, zde bylo možno nahá fakta a naturalistické detaily uvésti v řád, v kánon, v jednotný rytmus, a spojití je k ječnotnému účinku. Proto je také tento film, třeba že v popularitě zůstal za „Potěmkinem“ daleko nejdokonalším dílem Eisensteinovým v důslednosti své čisté optické výrazové formy, v divoké intenzitě a názornosti každého výjevu, v mohutném dramatickém účinku, jehož je docíleno pouhým reportážním materiálem.

Eisensteinovy neúspěchy.

Po tomto filmu se počíná druhé období Eisensteinovy tvorby, doba hledání a bloudění, jež nás zcela organicky vede k dnešní prohrě s filmem o Mexiku.

Eisenstein jede do Evropy. Zdržuje se v Berlíně, dívá se na filmy v Paříži. Technika zvukového filmu ho zajímá, zůstává mu však v podstatě něčím cizím. Ačkoliv se mu v Paříži díky snobismu jakéhosi milionáře naskýtá možnost natočit (ovšemže ve hlavní úloze s milionářovou ženou) zvukový film, nepodaří se Eisensteinovi dostat se nad úroveň pouhého experimentu. Jeho „Sentimentální

romance“ (u nás „Touha“) stála sice na milion franků, jako normální celovečerní film, zůstala však ve své podstatě jen dílem optickým, neboť objevy na poli opto-fonetismu, pokusy o paralelní a o fugovitý střih zvuku a obrazu nejsou příliš názorné. Celé toto lyrické dílo v délce svých čtyř set metrů se svým komorním a estétským rázem stojí v zajímavém poměru k ostatní tvorbě Eisensteinově: liší se od nich jen látkově, nikoli duchem. Je pouze náhodné, že tu jednotlivé, vědecky k sobě montované ústřižky filmových pásů, zobrazují oblaka, stromy, mořské vlny a reflexy na vodě. Co na nich Eisensteina zajímá, je totéž, co ho zajímalo na proužcích filmu s náměty sociálními, hospodářskými nebo revolučními: zajímají ho jen pravidla komposice, střihu, montáže a rytmu. Eisenstein je konstruktér, je to opak destruktivního revolucionáře. Proto se také dostal do velice napjatého poměru k své vládě.

Na chvíli se zdálo, že Eisenstein najde své místo mezi velkými režiséry hollywoodskými: v Paříži ho zastihly dvě nabídky velkých amerických výroben, Fairbanksova jménem United Artists a Zukorova jménem Paramounts. Eisenstein si vyvolil druhou a odjel do Los Angeles. Asi dvanáct měsíců mu vyplácel Paramount skvělou gáží, za dvanáct měsíců předložil Eisenstein třikrát nové a nové zpracování Dreiserovy „Americké tragédie“, z nichž žádné nebylo přijato. Americké firmě se zdálo choulostivé dát si říkat do tváře ledovou obžalobu Dreiserovu proti své materialistické mladé generaci právě od bolševického režiséra, a proto na konec s ním raději pro uměleckou neshodu rozvázalo smlouvu. Sternberg převzal režii díla a Eisenstein tu stál bez svého amerického filmu.

Obrátil se na spisovatele Uptonu Sinclaira, o němž bylo známo, že ideově není příliš vzdálen komunismu, a sdělil mu, že se nemůže vrátit do Ruska „jako poražený muž“ bez jediného filmu. Sinclair se svými přáteli mu svěřil všechny své úspory, aby za ně natočil reportážní film o divoce romantickém a malebném Mexiku. Eisenstein tedy odcestoval s asistentem Alexandrovem a operátérem Tisse'm do Mexika.

Mexický skandál.

Eisenstein byl novou zemí okouzlen. Filmoval po tři měsíce všechno, co mu přišlo před objektiv. Pomalu upouštěl od úmyslu natočit pouhou krátkou reportáž a umínil si vytvořit celou mexickou symfonii. Měl to býti encyklopedický film, jenž by ve formě mnohadílné obrazové balady ukázal vývoj mexické kultury a společnosti od dob starých Mayů, přes všelijaké revolty a generálské diktatury, přes vládu Diazovu až po dobu moderní industrialisace a po obraz jakéhosi šťastného zítřka po úspěšné sociální revoluci. Měla to být „essay, vykládající mexický vývoj a jeho perspektivy“, „sociální báseň nového druhu“. Zamýšlel patrně pracovati podle svého známého schematu: natočit co největší množství charakteristického materiálu, a pak teprve výběrem, střihem, vypočítanými protiklady a získanou gradací sestaviti z něho film. Projekt zcela eisensteinovský, na němž měl být nový jen obraz nové země, jenž měl zůstatí starý svým rázem a dokonce i svou němou technikou.

Z původních šesti měsíců se stalo šestnáct měsíců. Místo krátkého negativu, měřil již počet exponovaného materiálu čtvrt milionu stop, to jest film přes 70 km dlouhý, jež by stačily přibližně na 30 celovečerních filmů. Upton Sinclair a jeho přátelé platili a platili, konečně začali ztrácet trpělivost, a došlo k prudkému napětí. Americké noviny se plnily polemikami a útoky, dokonce i seriosní literární týdeníky počaly uveřejňovati zprávy, že prý Eisenstein fantasticky vyhazoval cizí peníze, pořádal velké bankety a podnikal kdož ví co. Nebudeme tomu věřit, popřejeme jen sluchu spisovateli velice bezúhonnému a poctivému, jímž je Upton Sinclair, jenž vzpomíná ve své nej-

novější knize „Čisté vzpomínky“ na Eisensteina se zlou ironií.

„Režisér si opatří určité množství peněz a nafilmuje určité množství kilometrů negativu. Pak telefonuje svým přátelům, že film bohužel nebyl dokončen a že potřebuje další peníze a další kilometry filmového materiálu, jinak že by bohužel jeho přátelé nedostali žádný film. Nato se zakrvácí jeho přátelé na všech stranách a pošlou mu peníze. I natočí režisér ještě další kilometry filmu a pak...“ V té době jsem se se svou ženou proměnil v obchodního agenta. Obraceli jsme se přesvědčivými dopisy na své sovětské přátele, na vedoucí činitele amerického umění, na herce filmové kolonie a na každého, kdo by mohl mít zájem o mistrovské dílo fotografického záběru a montáže...“

Sinclair prý rozmlouval s právními zástupci, bankéři, uzavíral smlouvy, podnikal návštěvy u mexických konsulů, u celních inspektorů, u censury, posílal směnky, pojišťovací listiny, zatím co Eisenstein stále cestoval a stále filmoval. „Ale kolik desítek kilometrů filmu a kolik milionů dolarů...“ praví Upton Sinclair hořce, stoje nad svými rozfilmovanými úsporami.

Eisenstein odpověděl Uptonovi Sinclairovi v jedné polemice, že prý je malicherný měšťák. Touto poentou však práce na filmu nebyla ukončena, nýbrž teprve usnesením mexické vlády, která po šestnácti měsících odepřela vydati sovětskému režiséru další povolení k pobytu.

Dalibor v Mexiku.

Tím se proměnil původní film Eisensteinův „Ať žije Mexiko“ ve film živý, nazvaný „Thunder over Mexico“ (u nás: „Nad Mexikem hřmí“). Jeho režisér byl nucen opustit Ameriku a vrátit se do Německa, kdež zamýšlel zůstat. Teprve na pohrůzku sovětské vlády, že mu bude odebrán cestovní pas, byl nucen vrátit se do Sovětského Svazu a přenechat práci jednoho a čtvrt roku hollywoodským střihačům, kterým financiéři dílo svěřili. Je pochopitelné, že v jejich rukou nabylo dílo jiné podoby, že bylo po „sociální básni“ a místo ní přišel divoký Western-film, který jste patrně s velkým překvapením sledovali v Praze.

Po několika krásných a melancholických obrazech mexických krajin, starých architektonických památek s paralelismem obličejů na dávných plastikách a obličejů dnešních obyvatel země, stává se film historií lásky a jejich protivenství v nejběžnějším smyslu. Velice cudné a něžné výjevy mladých snoubenců jsou vystřídány konvenčním objevením filmového násilníka, jenž děvče svede a uvězní, její snoubenec se snaží s kamarády marně ji zachránit, při pronásledování zastřelí dceru násilníkovu, je s druhý zajat, jsou v poušti po krk zakopáni do země a lebky jsou jim rozdrceny kopyty koní. Tu vypukne revoluce, přijde vojenská paráda, ukáží se tovární komíny a ozubená kola, Mexiko jásá při vojenské parádě, země je svobodna.

Je těžko si představit film ledabylejší a chaotičtější, než je tento příběh, jednou nesnesitelně rozvleklý a hned zase nesrozumitelně stručný. Maličkost, že pronásledování Mexikáni jsou jednou čtyři, hned zase pět, že při jejich pronásledování se střídá kaktusovitá rovina pojednou s divokou horskou romantikou a hned zase s nekonečnou plání, takové chyby ve střihu tu nepadají vůbec na váhu. Docela fantastický je sláтанý hudební doprovod, z něhož nás, Eisensteina, milovníky české hudby a spolek pro kulturní sblížení československo-mexické může nad jiné potěšiti výjev, v němž čtyři Mexikáni jsou odsouzeni k tomu, aby jejich lebky byly rozdubány bujnými oři, zatím co neviditelný orchestr hraje — Smetanova „Dalibora“, orchestrální úvod ke scéně na nádvoří v prvním aktu a část z arie Miladiny. Tuto scénu amerického filmu sovětského režiséra zařadíme v archivu kinematografických kuriosit hned vedle onoho výjevu, kde hollywoodští hudební synchronisátoři podložili v Murnauově filmu „Tabu“ scénu

příjezdu lodí domorodců na jihomořských ostrovech lásky — Smetanovou „Vltavu“.

Zase jednou censura.

Hollywoodští úpravci jistě těžce ublížili Eisensteinovi tím, že z výjevu nešťastného svatebního dne Sebastianova, jenž měl být jen jednou z epizod jeho mexického filmu, udělali jeho hlavní fabuli. Jestliže však s chladnou myslí nechali Američané z exponovaných 70.000 m negativu celkem 67.800 m nepoužitých a spokojili se ve své verzi jen krátkou metráží 2.200 m, ačkoliv producenti, kteří do něho investovali celé jmění, měli přece nejosobnější zájem na tom, aby film byl co nejbohatší a co nejefektnější — můžeme z toho souditi, že ostatek exponovaného materiálu byl patrně málo k potřebě. Výtky Američanů, že Eisenstein filmoval v Mexiku prostě všechno, co mu přišlo před aparát a že neměl při ruce předem vypracované scenario, nejsou patrně zcela neodůvodněné. Není pochyby o tom, že by byl Eisenstein dosáhl stříhem díla naprosto odlišného, než je tento hanebný příběh, který se nám se zneužitím jména Eisensteinova předvádí. Zdá se nám však, když jsme vysledovali na celém jeho vývoji chladně intelektualistický ráz jeho tvorby, monothematicnost jeho tvůrčích schopností a poznali poměrně úzké meze jeho konstruktérského talentu — že jsme nebyli připraveni mexickou smůlou Eisensteinovou o žádné z jeho veleděl. Eisenstein už neznamena dnes to, co znamenal před deseti léty. Jeho schematické chápání skutečnosti a mechanické chápání úkolu filmového režiséra zastaralo. Veliká díla filmového dneška a zítřka budou vytvářena ze skutečného dneška, ne z jeho marxistického schématu.

Při tom všem ovšem naprosto nebudeme souhlasiti se zhanobením tohoto díla, jak se ho dopustila naše censura vystřižením dalších 400 metrů z tohoto filmu, takže jeho konečná verze v Praze předváděná měří jen 1.800 m. V Americe se tento film smí hrati v celém svém rozsahu, také v Anglii byl předveden beze stříhu, a u nás je náhle politicky nebezpečným ukázati, že se v Mexiku roku 1906 daly za vlády Diazovy podobné surovosti. Není to jistě utěšená podívaná, chytá-li se uprchlík do lasa nebo drtí-li kopyta koní hlavy odsouzenců, je to však historický fakt, který zůstane pro každého diváka kuriozou a exotickou věcí, a nebude patrně nikoho sváděti k napodobení. Naše censura však z kdož ví jaké kaprice vystříhla z tohoto filmu celou jeho vrcholnou scénu, vzala mu celé vyřešení. Zhloupila jej na nejvyšší možnou míru. Pustit se s takovou vehemencí do amerického filmu jenom proto, že jej inscenoval sovětský režisér, zdá se nám už trochu nenormálně hloupé.

Eisenstein přestál ve zdraví bouři, která se přenesla nad jeho hlavou pro jeho mexické dobrodružství. Má v rukou kartu, kterou může přebít všechny filmové teoretiky světa: pracuje na filmu z francouzské revoluce, na „Černém konsulovi“. Rádi se dáme přesvědčit, až tento film spatříme. Bude-li nám dovoleno jej spatřit.

do ba a lidé

V. Havel:

My

Mladí — naděje národa.

Před krajským obchodním soudem ve Spálené ulici zastavila Aerovka. Pán ji řídící z ní vyskočil a spěchal do soudní budovy. — Vrací se k vozu a vidí, že právě někdo utírá blátem postříkané zadní číslo. Přední poznávací značka a sklo před řidičem jsou již čistě utřeny. „Aha, nezaměstnaný“, pomyslí si a sahá do

kapsy pro nějaký peníz. Nezaměstnaný také již zpozoroval, že majitel vozu se vrátil. Uctivě zvedá čepici k pozdravu a nesměle, omlouvavě říká: „Očistil jsem vám ta čísla, abyste nedostal pokutu.“ V tom se jejich oči setkají a oba jako jedněmi ústy zvolají: „Karle — Vašku, to's ty? Co tu děláš?“

„Nezaměstnaného“, odpovídá Karel. — „Pršelo, tak jsem sebral kus hadru a hledám alespoň takovým způsobem vydělat něco do úst. — Bože, nikdo mých schopností nepotřebuje, a protože jsem inženýrem, ani podporu nedostanu. — Už několik měsíců nejím nic jiného, než chléb a třikrát denně hořký čaj; na cukr už nezbyvá. — Ne, stále nejsem bez zaměstnání. Někjaký čas jsem přidával na jedné stavbě. Nebylo to mnoho, co jsem vydělal, ale přece něco. Nevím, jakým způsobem na to přišli, že mám akademický titul a vyhodili mně. Ta práce se prý pro inženýra nehodí. Ještě, že občas prší a existují šťastnější lidé, kteří mají auto. Utřením takové tabulky prodloužíš si život o jeden den. — Ty, jak vidím, se máš líp. Už i Aerovku máš a protože musíš jezdit k soudům, tak ti jdou obchody jistě dobře.“ —

„Skvěle to není. Vůz není můj, patří továrně. — Práce? Tolik, že večer nevím co dělat únavou. — Plat? Sám se stydím říci ti jeho výši. Tak — tak, aby člověk nezemřel. Sociální cítění pp. šéfů si dovedeš představit. Desetina platu a čtyřnásobný výkon. — Ještě svobodný. Což pak si to mohu vzít na svědomí a zatáhnout do té bídy ještě někoho? — Pravda, pravda, je nám třicet. Nu, my už rodiny zakládat nebudem.“

Automat „Koruna“. Kdosi nechal na talíři zbytky jídla. Plaše, dívá se na všechny strany, aby ho nikdo neviděl, se ke zbytkům přiblížil bídne oblečený muž a rychle je dojedl. Při důkladnějším pohledu poznávám ve vyzáblém muži bývalého spolužáka. Před čtyřmi lety složil s vyznamenáním druhou státní zkoušku. Pamatuji se, že jeho seminární práci byla hospodářská úvaha: „Na zemi jest dosti statků, aby všichni lidé mohli žít v blahobytu.“

Přední naše automobilová továrna hledá úředníka pro své nákupní oddělení. Mladý, energický muž, právě bez zaměstnání, se o tom náhodou dověděl. Vypátral, kdo o přijetí rozhoduje, jakého jest politického zabarvení, jaké má záliby a jiné důležité okolnosti a vyzbrojen několika doporučujícími dopisy, přišel se představit. Po dvouhodinovém čekání byl přijat k slyšení šéfem oddělení.

„Abych vám v krátkosti řekl o jaké místo se jedná: Jak víte, je krize, musíme se snažit snížit počet personálu a zvýšit pracovní efekt. Reorganizujeme oddělení a hledáme někoho, kdo má vysokoškolské vzdělání, příjemný zevnějšek a vystupování, dovede s lidmi jednat. umí perfektně česky, německy a francouzsky; angličtina není podmínkou, ale byla by velmi vítána.“ Následuje spousta otázek ze kterých některé uvádím, co se vyžaduje a kolik se za to platí:

„Máte organizační schopnost? — Ano.

Dovedete psát na stroji? — Ano.

Dovedete bez přípravy, bez konceptu nadiktovati do stroje jakýkoliv dopis v řečech, které vyžadujeme? — Ano.

Stenografujete? — Ne, učím se.

Znáte karosářský materiál? — Ano.

A což materiál pro chassis? — Dokonale.

Studia? — Strojní a komerční.

Jakou máte praxi? — Výrobní, konstrukční, komerční a organizační. — Jak dlouho? — Šest let.

Byl jste v cizině? — Ano.

Pracujete samostatně, iniciativně? — Zcela.

Nebojíte se odpovědnosti? — Ne.

Nebojíte se práce? To víte, u nás je často nutno pracovat přes čas. „Přesčasy“ se nehonorují, je to důkaz zvláštní píce. — Nechci říci, že by práce byla pro mě zábavou, ale pracuji rád. Čím více práce, tím lépe. Ostatně, doufám, že se sám budete moci o tom přesvědčiti.

Líbíte se mi, myslím, že bychom vás mohli potřebovat. Jednu maličkost snad pochopíte: já vás neznám a místo, které máte zastávat, jest velmi odpovědné. Nemohl byste nám dáti nějakou záruku nebo zvláštní rekomandaci...? — Peněz nemám, jinak bych si zařídil něco sám. Mohu vám přinést záruční dopis od pana X. Y., který je vaším přítelem.

Tak dobře, to by snad stačilo, tady máte lístek k lékaři, po výsledku prohlídky dostanete nejpozději do 14 dnů dopis a budete-li souhlasit s podmínkami, můžete ihned nastoupiti. A propos, abych nezapomněl, váš plat vzhledem k mimořádné kvalifikaci bude činiti Kč 18.000 ročně. Pensijní, nemocenské atd. platíte samozřejmě sám.“

Lékařská prohlídka dopadla skvěle. Od té doby však uplynulo mnohokrát čtrnáct dní a slíbený dopis přes četné urgency nepřišel. Na onom místě sedí dnes muž, ovládající stěžej svůj mateřský jazyk; má však jednu vynikající vlastnost: legitimace dvou politických stran, které se obě proň exponovaly.

J a c í j s m e.

V politických stranách vládne všeobecný nárek nad nezájmem mladých o politické otázky. Obávám se, že stížnosti na neúčast mládeže na stranickém životě nejsou zcela upřímné. Ti, kteří mají nějaký vliv ve straně, přece jen neradi by připustili, aby se tohoto vlivu musili vzdáti. Bojí se konkurence. Doopravdy po mladých ani netouží a jich volání jest povahy více méně demagogické.

Mladí se o politiku zajímají. Ne však o politikaření. Dnešní strany jsou jim dokonale protivné. Zdají se jim úzkoprsé a krátkozraké, už proto, že pěstují heslo: „Napřed strana, pak stát.“ Která strana se může pochlubit, že má svůj program založen na velkém ideálu? Která strana hlásá nějakou ideu? Žádná. Všechny jsou tak prázdne, programově tak bezradné, že se nám z toho točí hlava. A takovými stranami mají býti mladí přitahováni? Přece jenom se nám nechce ztráceti čas mlácením prázdné slámy a zametáním pilin.

Není tomu tak dávno, kdy snad se všech stran se volalo po silném jedinci. Jen v něm viděli všichni svou spásu. Kdyby se byli ti volající lépe rozhlédli po svých řadách, byli by shledali, že silných jedinců mají až nazbyt. Co jim však schází a co jediné může upoutati pozornost mladých, jest myšlenka. Nikoliv silný jedinec, ale silná idea chybí naší době. Najděte ji, jděte za ní a budete mít nás všechny na své straně.

Nebývali to vždy ti nejmladší, kteří stavěli ideály své a někdy i následující doby. Nemůžeme-li dnes nalézt žádného opěrného bodu v myšlenkové oblasti současné společnosti, není to vinou naší, nýbrž vinou starších. Naši předchůdci měli cíl, měli své ideály, za kterými šli. Ať už to byl národ, socialismus, či cokoliv jiného. Cílů bylo dosaženo, programy politických stran

většinou splněny. Logicky měly být vytyčeny nové mety. Tak daleko však strany ještě ani dnes nedospěly. Snad byly samy překvapeny tak rychlým splněním svých snů a následkem toho nepřipraveny. Nám, mladým, se zdá, že ať vezmeme programy kterýchkoliv stran, nenajdeme v nich, až na menší odstíny, valných rozdílů. Všechny jsou stejně neurčité a bezradné jako jejich vůdci. To ovšem nás nemůže lákat.

Dnešní mladá generace má zásadní odpor k překonaným stanoviskům právě tak, jako má nerada utopie. Nejraději má jasný, konkrétní cíl a rozhodnost. Zdá se, že toho dosud nikdo u nás nepostřehl. A přece některé naše politické strany posílaly před rokem do Německa své pozorovatele, kteří je mohli upozornit na hlavní příčinu Hitlerova úspěchu. Hitler získal mladé a s nimi celé Německo. Jak? Zcela jednoduše. Zatím co na příklad sociální demokracie prováděla svou nerozhodnou politiku třetiny větrem se klátící (viz jak se na př. zachovala při hlasování o stavbě křižníků A, B, C), vykládal Hitler jasně a krátce, čeho chce docílit: „Versailleský diktát musí být odstraněn, reparace platit nebudeme, každý má právo na práci, každá německá žena má právo na muže...“

K definici svobody není třeba zaujmouti stanovisko, možno se jen přít o její správnost. K takto však formulovaným postulátům bylo nutno se vyjádřit. A hlasovat pro nebo proti. Jest nasnadě, že žádný Němec nebyl tak příliš na rozpácích. Tím spíše, že Hitlerovo kredo bylo hlášáno s rozhodností a ohněm, o jakém se u nás nezdá ani tomu „nejohnivějšímu“ politikovi. Oheň a konkrétní cíle získaly mladé pro Hitlera. Pochopí to snad jen ten, kdo viděl a slyšel třeba jen německé ženy, jak se v kostelích za „jejich Adolfa“ modlí.

Jest zajímavé, že na mládeži staví jen diktatury. Německo, Itálie, Rusko, ba i Amerika. V demokratických státech o mládež příliš nestojí. Jsou ty staré sloupy demokracie tak dobré?

Jsme přesvědčenými demokraty. Nemůžeme však souhlasit s vládou lidu, chápanou tak, jak je tomu dnes. Demokracií rozumíme řád, který dává všem občanům možnost stejného startu, plného vývinu individualit, vládu však klade do rukou nejlepšími z nejlepších. Ti zaručují svými schopnostmi správnost rozhodování, za něž nesou plnou odpovědnost. Rozhodování o tom, co se má či nemá v určitých případech státi, musí se svěříti pouze jedné osobě; ta rozhodne dle svého nejlepšího uvážení po případné poradě sama, bez ohledu na to, je-li to některé straně vhod či nikoliv. Vedoucím hlediskem musí být celostátní prospěch a nikoliv zisk jednotlivců nebo malých skupin.

Vytýká se nám, že jsme příliš chladní k národní otázce. Že nevyskočíme dosti vysoko, jakmile je proneseno slovo „národ“. Jsme si zcela vědomi, že nikomu nebylo dáno na vůli, aby si před svým zrozením vybral národnost dle svého vkusu; že jsme tedy „bez vlastní viny“ Češi právě tak, jako jiní Němci, Francouzi atd. Víme, že z pouhého titulu příslušnosti k určitému národu nemáme žádného přednostního práva k životu. Na druhé straně ovšem cítíme zcela jasně, že člověk, mluvící tímž jazykem jako my, jest nám mnohem bližším než jiní. Přes to však, že nekřičíme při každé příležitosti „Národ“, nezpíváme stále národní písně, nenosíme provokativně trikolory, nemilujeme ústnaté fángličkářství atd., jsme možná lepšími syny svého národa než ti, kteří toho všeho zneužívají jak často jen mohou. Může-

me každého ujistit, že bude-li toho zapotřebí, najde nás národ všechny na svých místech. Prozatím se domníváme, že mu nejlépe prospějeme pozitivní prací a svědomitým konáním svých povinností.

E. Burke v díle „Úvahy o dnešní nespokojenosti“ napsal: „Jest naší povinností vypěstovati v sobě k plnému rozmachu a zralosti všechny ušlechtilé a poctivé sklony, jež jsou nám vrozeny. Uplatňujeme tedy vlastnosti, jichž si ceníme v soukromém životě, i ve službě státu a společnosti, tak, abychom byli sice patrioty, ale nepřestávali při tom být gentlemany.“

Světovost nevylučuje silný národní cit, jako naproti tomu ovšem nezaručuje gentlemanství. Dovedeme se hrdě hlásit k svému národu a nikterak nám nevdá, že je to národ početně malý. Musíme se přičinit, aby byl o to větší kvalitou. Chceme, aby nás celý svět znal nejen jako národ pracovitý, ale také jako národ slušný, gentlemanský.

Zvláštní je náš poměr k náboženství. Vlastně žádný. Nikdo z nás o něm ani mnoho neuvažuje. Věřiti či nevěřiti není pro nás, aspoň prozatím, problémem. Otázka věčnosti nás nepřitahuje. Snad proto, že nemáme rádi nepředstavitelných cílů. Jest nám milejší vrabec v hrsti než holub na střeše. Pro svou osobu nevěříme, že zdejší utrpením vykoupíme si lepší příští na onom světě. Přáli bychom si, míti se dobře napřed tady, nu, a potom samozřejmě také. Prozatím nás velmi bolí naše postavení na tomto světě. Chceme je zlepšit. Naším skromným přesvědčením jest, že by i boží zástupci pro tento svět více učinili, kdyby byli ovládnáni mladším duchem. Generace, která nenavštěvuje musea a má smysl pro skutečnost, bude sotva náchylná přijmouti abstraktní pojmy, oblečené ve starožitná roucha, pokrytá tisíci-letým prachem.

Náš poměr k práci

Baťa dal napsati na svůj závod ve Zlíně toto heslo: „Strojům dřinu, lidem myšlení.“ Nechci rozebírat, do jaké míry se Baťa sám ve svých závodech k tomuto heslu přiblížil, nebo od něho vzdálil. Jisto však jest, že tato věta vyslovuje nejlépe názor mladých na práci. Socialistické strany tvrdí, že racionalisace ublížila dělníkovi. Že každý nový stroj připravil mnoho lidí o chléb. A tu a tam žádali dokonce opět zavedení ruční práce.

Není to pravda! Nebyla to racionalisace, která zavinila krizi, nebyly to stroje, které vyhodily dělníky rukou i mozku na ulici. Byli to lidé. Krise mozků vedoucích lidí přivedla bídu lidstva. Zatím co technické postupy mílovými kroky a snažili se novými a novými stroji osvobodit člověka, zůstával duch finančníků a průmyslových kapitánů v zajetí liberalistické, pohodlné doktriny.

Kultura duše musila utéci před materialismem nejhrubšího zrna. Počítat dolary a jinak „laissez faire“! Jejich pravá vůdcovská schopnost ukázala se právě za krise. Kromě citovaného hesla byli bezradní. „Příroda si pomůže sama“, tvrdili. Ovšem, že si pomůže sama, budeme-li my nečinní. Ale jak? Lidé zbavení práce hladem vymřou nebo se pobijí v revolucích z hladu. Zničí se tím přebytečná pracovní síla asi tak, jako se bláznivě ničí „přebytečné“ potraviny. A to jen proto, že člověk ztratil vládu nad stroji.

Podle toho, jak se stroje používá, pracuje. Člověk má stroji poroučet, nikoliv trpět pod jeho vlivem. Má být

vždy nad věcí, nad hmotou. Pak může správně řešit situace a správně usměrňovat. Jsou-li ovšem duševní schopnosti dnešních lidí takové, že nejsou strojům nadřazeny, musila nevyhnutelně přijít katastrofa a vzpoura robotů.

V dosavadní kalkulaci činí práce průměrně třináct procent ceny výrobku. Toto procento však stále klesá. Klesá také podíl ruční práce a stoupá podíl práce duševní. Snižuje-li se práce při současném zvyšování výkonu, jest samozřejmé, že není-li možno neomezeně zvyšovati spotřebu, nutno snížit pracovní čas. Za žádných okolností se však nesmí snížit reální výdělek. Naopak.

Dáme-li opravdu všechnu dřinu strojům, budeme sami moci obrátiti svoji pozornost jiným směrem. Budeme tak moci učiniti tím spíše, že nám stroje kromě dřiny ušetří také čas, kterého využijeme k většímu rozvoji lidského ducha, k dosažení stále vyššího a vyššího stupně kultury. Jest třeba si uvědomiti, že není a nemůže býti životním cílem člověka „dřít v potu tváře“ po celý svůj život jen proto, aby mohl žít. Jest pravda, že jen prací se tvoří hodnoty, kterých k životu potřebujeme. Nezaměňujme však cíl s prostředky. Nežijeme pro práci, nýbrž pracujeme, abychom mohli žít. Kulturně žít. Sotva kdo se odváží tvrdit, že naši nezaměstnaní opravdu kulturně žijí. Mezi těmi jest, jak denní tisk nedávno přinesl, asi čtvrt milionu mladých. Neschopnost dnešní společnosti je odsoudila k vyřazení. Určila je k tomu, aby prohráli svůj život.

Člověk má zvláštní pocit, srovnává-li: zkrachuje-li vinou špatného vedení nějaká zbytečná banka, najdou se vždy prostředky k její sanaci; je-li cizí konkurencí ohrožen nějaký skleníkový podnik, na jehož existenci všichni obyvatelé doplácí, najde se vždy cesta k jeho záchraně; zbudou-li někde, jak řekl arch. Bitterman, dva vagony obilí nebo několik prasat, které nikdo nechce koupit, seženou se vždy potřebné peníze pro intervenční koupi. Hyne-li však čtvrtmilionová armáda mladých nadějí, nehne se ani prstem. Leda, potřebuje-li toho některá strana pro svou agitaci. Snad jenom proto, že u obilí nebo prasat si každý dovede představit jich cenu, kdežto u lidí nikoliv. A přece, jak velkého nákladu bylo třeba vynaložiti, nežli byl každý jednotlivec vychován! Jak obrovské investice ona armáda představuje! Byly učiněny nadarmo? Žádné zařízení se z podniku neodstraní dřive, dokud se neamortisovalo. Lidí však házíme přes palubu.

Staří, mladí.

Považujeme za mladé i takové, kterým jest třeba osmdesát pět let, ale dovedli si uchovat pružnost ducha. Z toho důvodu, voláme-li někdy na adresu vládnoucích: „Ustupte mladým“, nemíníme tím, aby všichni, kterým jest, řekněme, více než padesát let, se svých míst vzdali. Nikoliv. Jsme přesvědčeni, že se nemůžeme dostati z ošklivé dnešní situace, ne proto, že na vedoucích místech nesedí dvacetiletí, ale proto, že většina rozhodujících činitelů staře myslí. Jejich chápání světa pohybuje se v myšlenkových sférách z konce minulého století. Nové problémy snaží se rozřešit starými metodami, podloženými zmíněným již heslem „laissez faire“.

Protože víme, že samo od sebe se bez naší újmy nic nevyřeší, nemůžeme s nimi souhlasiti. Cítíme jasně, že jen zásahem člověka se dá situace zlepšit a že v dneš-

ních dobách jest více než jindy na místě cílevědomá rychlá rozhodnost, následovaná činem. Jedná-li vláda půl roku o opatření pro zvýšení výroby a nedovede-li se rozhodnouti, ačkoliv si před tím dala odhlasovat diktátorskou plnou moc, nevymluví nám nikdo, že ona vláda jest stará, nerozhodná, bezradná. K takové vládě nemůžeme míti důvěry. Spíše promineme více chybných, ale rychlých rozhodnutí, která jiným rázným činem mohou býti napravena, nežli jedno rozhodnutí správné, které přijde pozdě.

Nechceme ubírat práci starším věkem, pokud jsou mladí duchem. Víme, že je práce dost pro všechny. Pro ně i pro nás. Víme, že mladý a zkušenostmi obohacený mozek dovede opatřiti nezaměstnaným rukám práci. Čím více by takových mozků zahálelo, tím více by bylo nezaměstnaných. Proto žádáme mladé vedení. Jako jest absolutně vyloučeno, aby dnešní výroba byla ovládána metodami minulého století, jest rovněž vyloučeno, aby naše věci vedli lidé, kteří zůstali padesát let za dnešní dobou. Chápeme, že starší chtějí také žít. Nemáme však chuti prohrát svůj život, dělati vyřazenou generaci jen proto, že oni jsou neschopní. Chceme pracovat. Proto se musíme přičinít, aby všichni, kdož nejsou na svých místech, ustoupili. Ještě nikdo se nevzdal své moci dobrovolně. Dobře víme, že ani nynější držitelé nám ji sami nenabídnou. Musíme si ji vzít sami. Máme k tomu však právo pouze tehdy, jsme-li lepší než oni. Není to výměna osob, po které toužíme, ale výměna ducha.

„Demokratický střed“ a „České slovo“ horují pro pracovní tábory mladých, o kterých vláda právě koná porady. Tyto tábory jsou více méně jen záplatou, příštipkem. Snad by více prospělo, kdyby vedle těchto táborů mladých byly zřízeny pracovní tábory starých. Do nich by byli zařazeni všichni staří duchem, ať by jim bylo třeba jen dvacet pět let. Spočítáme-li škody, které tito lidé ve veřejném nebo i soukromém hospodářském životě natropí, byly by takové tábory rentabilní vlastně už tím, že by se internováním škůdců zamezilo ztrátám.

Stalo se módou mluvit o mladých. Dokonce se utvořily i četné kroužky, společnosti a spolky, které jako cíl si vytkly pomoc mladým. Některé z nich trvají již několik let, ale naříkají, že mladí nemají pro jejich snahy pochopení ani zájmu. Přirozeně. Mluvit a debatovat tam, kde je zapotřebí rychlého činu, jest beznadějná námaha, vyplývající energie. Cožpak je možno slovy nasytit hladového? Obáváme se, že při známé rozhodnosti a rychlosti v provádění dobrých předsevzetí zestárne dnešní mládež dřive, než „demokracie dětem“ bude vůbec moci jakoukoliv činnost vyvinouti.

Co chceme?

Žít. Lépe žít. Nikoliv však z podpor jako žebráci, nýbrž z vlastní práce. Nechceme býti parazity společnosti.

Chceme býti zúčastněni na dělbě důchodu. Náš národní důchod jest tvořen převážně prací. Jelikož z různých příčin nelze tuto práci rozšířiti a tím zvětšiti i důchod, chceme, aby byla zkrácena pracovní doba, dovolující zařazení dosavadních lenochů z přinucení do výrobního procesu.

Chceme, aby z vedoucích míst byli odstraněni všichni neschopní, aby osobní odpovědnost všech byla zvýšena.

Chceme vládu rozhodných mužů činu, nikoliv vládu hlasovacích automatů.

Chceme dokonalý demokratický řád.

filosofie a psychologie

Zdeněk Smetáček:

Je Rádl reakcionář?

Několik lidí na levici dnes vstává a lehá s touto starostlivou otázkou na rtech. Nejdůkladnějšího obháje našla posud domněnka o Rádlově reakcionářství v Bohuslavu Koutníkovi, který o tom napsal celou knížku. Jejím pilířem je tvrzení, že je Rádl křesťan — poněkud opožděný to objev v době, kdy vtíp o „křesťanském mladíku“ cvrliká už každý levičácký vrabec — a že jeho reakcionářství vyplývá právě z jeho křesťanského založení.

Veliký provinilec.

Na lavici obžalovaných usedá biolog, zhřešivší filozofováním a křesťanskou vírou. Generální prokurátor materialismu Koutník mu předčítá dlouhou řadu přestupků, přečinů i zločinů:

Doporučoval křesťanství jako nejvyšší formu náboženství. Byl pro církev a proti bezcírkevnímu náboženskému diletantismu. Uznával teologii a „zjevení“. Nevěřil v přirozené náboženství. Měl slova uznání pro některé stránky katolictví. Podřizoval filosofii teologii. Holdoval mysticismu, rozplýval se v nekonečnu a spojil se s reakčními filozofy Hoppem a Marešem (přes to, že s nimi prudce polemisoval). Mluvil o království božím, a aby nemusel doznat, že nevíme, zdali Bůh je či není, udělal z teologie a filozofie nauky ne o tom, co jest, nýbrž o tom, co býti má. Kdo se neřídil tímto pravidlem, toho prohlásil za úpadkového člověka; tak urazil Demokrita, Sokrata, Platona i Aristotela (de mortuis nil nisi bene!), ale pochválil Homéra.

Pohaněl monismus a pozitivismus a jejich praotce Spinozu. Pochyboval o svrchovanosti vědy a dával na srozuměnou, že zemětřesení je prst boží. Věřil ve stvoření světa a v jeho konec včetně posledního soudu. Tvrdil, že přírodní zákony ustanovil pánbůh. Věřil v nesmrtnost duše a aby oklamal lidi, říkal raději entelechie. Myslíl si, že člověk má svobodnou vůli. Lidské pudy považoval za nebezpečné. Usiloval o podvrácení osvědčené vědní soustavy a o velikou reformu lidských nauk.

Byl mu milejší křesťanský Němec než nekřesťanský Čech. Psal o dějinách křesťanství a ne o dějinách českého národa. Ostouzel marxismus. Byl proti historickému materialismu a šel mezi sociální demokraty, aby tam proti němu agitoval. Nezájímala ho hmotná chudoba a bída, protože měl v hlavě jen nebeskou blaženost. Byl proti laické moralce. Jeho hlavní morální starostí bylo, aby si nikdo nedopřál pohlavního požitku. Byl pro monogamii, tvrdil, že se mají rodit děti a psal proti vyhánění plodu. Zatracoval volnou lásku a prostituci. Považoval ženu (patrně i vlastní) za nástroj d'áblův a žádal, aby muži připravovala chutné domácí občedy. Jeho ženským ideálem byla vetchá stařenka trpící reumatismem a nosící kůrky v kapsáři. Díval se na ženskou otázku jako kmotr Rozumec. Vyzýval muže, aby utíkali od žen (ale kdo jim pak bude vařit chutné domácí občedy?).

Tvrdil, že básníci nemají psát pornografie a že literární dílo má mít obsah. Mluvil prostě o velkých spi-

sovatelích. Byl velmi družný a při tom se svrchu díval na lidi. Byl mazaným organisátorem. Nenáviděl sebe sama a proto šel v mládí do kláštera (pak zas odtamtud utekl). Byl na lidi přísný. Trpěl přemírou pečlivosti v oblékání, ač nevystupoval jako dandy nebo hejsek. Pomlouval mrtvé velikány (nejen našich dějin). Byl buržoa a neměl smyslu pro přírodu. Rezdělil si úlohy s Alfredem Fuchsem. Působil mnoho rozruchu, ač neměl vlivu. Rozleptával socialistickou frontu. Summa summarum:

„Byl velikým nebezpečím kulturním, politickým a sociálním, největším a nejnebezpečnějším prorokem kulturní a sociální reakce, tím nebezpečnějším, že vystupoval a byl přijímán jako člen pokrokové fronty a levice.“

Budiž zatracen a uvržen do jámy pekelné! (Možná, že i to peklo ho vyhodí, jako to uděláme my, mladí sociální demokraté.)

Hlásí se svědek obhajoby.

Když jsem vyslechl tuto dlouhou řadu obžalobních punktů, říkám si, že levičácká inkvisice není o nic lepší než bývala papežská někdy v době protireformace. Nevím, je-li to už zaznamenáno v kompendiích psychiatrie, ale rozhodně existuje něco jako levicový stihomam. Řekni, že má člověk dole dvě nohy, po stranách dvě ruce a nahoře cosi podobného kokosu a určeného k přemýšlení, a můžeš s jistotou očekávat, že někteří lidé ti vynadají reakcionářů. Neboť jsi vyslovil jakousi věčnou pravdu, ukázal jsi na něco, co vždycky bylo, a to se podle oněch proroků vývoje a pokroku nesmí. Podle nich není vyloučeno, že člověk bude za několik desítek let chodit po hlavě a myslet nohama. Skoro bys řekl, že oni to dělají už dnes.

Onu dlouhou řadu obžalobních bodů lze zhustit ve tři: Rádl je křesťan, hanobitel marxismu a moralista. Při čemž se ani tak nehledí na to, co si pod těmito slovy myslí Rádl, jako spíše na to, co si pod nimi představuje Koutník. Rádlůva reakčnost prý je tím dostatečně prokázána. Vezměme ty tři body jeden po druhém.

Co je křesťanství?

Podíváte-li se trochu blíže na punkty, týkající se křesťanství, řeknete si hned, že Koutník dá velice mnoho na katolický katechismus. Rádlů v tom nepoznáte. Jsou lidé, kteří se namáhají, aby pochopili, jaké to Rádlůvo křesťanství doopravdy je. Tady se však stalo něco jednoduššího. Řeklo se: křesťanství je víra ve stvoření světa, v posmrtný život a v poslední soud; tato definice se podstrčila jako smysl některým Rádlůvým výrokům a potom se s velkou vítězoslávou vyvodily důsledky: kdo myslí přede vším ostatním na spásu duše a na posmrtnou blaženost, tomu je lhostejna chudoba a bída na tomto světě; kdo věří v nesmrtnost duše, bude proti vyhánění plodu, protože duše je obsažena už v mikroskopickém zárodku (což je ostatně chybný úsudek: takový člověk by naopak mohl spíše býti pro vyhánění plodu, poněvadž tělesná smrt přece nesmrtnou duši nemůže zabít; z téhož důvodu by mohl být i pro beztrestnost vraždy).

S tímto katechismovým pojetím křesťanství ovšem nevystačíte nejen u Rádlů, nýbrž na žádnou velkou

postavu křesťanských dějin. Vzpomeňte na Ježíše, Pavla, Augustina, Kalvína, Františka z Assisi, Chelčického, Žižku. Co vám o nich řekne několik suchých formulí o nesmrtnosti duše a o posledním soudu? Jejich víra byla život, zápas, vítězství a porážky, naděje a zoufalství, pravda a omyl. Positivism (krácející ve stopách deismu) si udělal z této bohaté vnitřní historie víry několik formulek a řekl si, že víra je prostě lehkomyšlná domněnka, asi jako kdyby někdo myslel, že ve Švédsku rostou pomeranče. Tím byla věc pro positivism vyřízena a je i pro Koutníka. Ale když už píšu o protestantovi, držel bych se raději principu protestantského a ptal bych se: „Copak tím, pane, vlastně míníte, když říkáte, že jste křesťan?“ Bylo by to sice méně pohodlné, ale za to pozornější a poctivější.

Ani s tím křesťanským reakcionářstvím to ovšem není tak jednoduché. Byli a jsou křesťané sociálně a socialisticky velmi radikální. Jedno jméno za mnohé: Leonhard Ragaz. Nebo v Americe národohospodář Tawney a skupina kolem „Christian Century“, ve Francii André Philippe a u katolíků tak zvané „Equipes Sociales“, v Anglii, nechceme-li se vracet k chartistům a dál do historie, na př. Eric Fenn z dělnické strany atd. To Koutníkovu krátké spojení křesťanství s reakcí je opravdu jen lokální a dnes už ani ne československy lokální, nýbrž přímo předválečné rakousky.

Ten nešťastný marxismus.

U některých socialistů je oblíbenou zkoušku pokrokovosti namočit člověka do silně zředěného odvaru marxismu a čekat, co bude dělat. Když k nepoznání zčerná, je dobře, je to náš člověk, ale když si udržel svou obvyklou barvu, pozor! je to reakcionář. Koutník zkusil tuto jednoduchou proceduru na Rádlu a Rádl ovšem nezčernal; čímž se stal pro levici rázem vyřízenou veličinou.

Koutník shledává, že Rádl jako křesťan může s marxismu přijmout jen to, co neodporuje křesťanství (při čemž slovům „křesťan“ a „křesťanství“ rozumíme ve známém už neurčitěm smyslu) — a to je „péče o reformu hmotných poměrů proletariátu“. Čekal bys, že tohle bude pro Rádlu dostatečnou legitimací, aby mu bylo dovoleno hlásit se k socialismu, ale není. Kde zůstal ostatní inventář marxismu? ptá se Koutník: dialektický a historický materialism, učení o třídním boji, o diktatuře proletariátu, o revoluci, socialisaci, odpor k zjevnému náboženství, k církvím, k víře v posmrtný život? Jinými slovy: kde zůstal marxistický světový názor? Tím se chce patrně říci, že samotná „reforma hmotných poměrů proletariátu“ znamená málo anebo nic, není-li prováděna ve jménu marxistického světového názoru. Světový názor, to jest ideologie, je tedy marxistou Koutníkem velmi ceněn, ba považován za věc hlavní. Tak je aspoň nutno jeho výroky rozumět, když mu pouhá přízeň k „reformě hmotných poměrů proletariátu“, to jest hospodářský program, nestačí, aby z někoho udělala socialistu.

Koutník se asi podiví, když řeknu, že Rádl je v tomto bodě přesně téhož mínění jako on. I pro Rádlu je ideologie, světový názor, první věcí pro socialistu a hospodářský program teprve věcí druhou, což ovšem neznamená, že vedlejší. Znamená to prostě, že hospodářská reforma je prostředkem k reformě kulturní a

mravní, k reformě ideologické. I neměl by tedy Koutník tolik Rádlu zazlívát, že činí hospodářskou reformu východiskem reformy náboženské čili také ideologické, a neměl by z toho vyvozovat, že je mu hmotná bída proletariátu lhostejná a kapitalistický hospodářský řád nezměnitelný. Tolik snad mohl společnouti na Rádlu čestnost, aby věřil, že by Rádl jinak nešel do strany, která má právě hospodářskou reformu v čele svého programu.

Koutníková polemika proti Rádlu není tedy polemikou socialisty proti reakcionáři, nýbrž polemikou marxistického ideologa proti socialistovi s ideologií jinou, řekněme křesťanskou. Domnívat se, že mimo marxistickou ideologii není pro socialistu spásy, je prostě naivní. Budeme-li oddanost kohokoli k socialistické myšlence měřit podle toho, zda si myslí třeba o Ježíšovi na chlup totéž co Marx, jsme na nejlepší cestě k nejmalichernější frakční politice a ke komunistickému výlučnosti. Potom nechme raději všeho a dejme se k dispozici karlínským vykladačům marxismu, úředně v této funkci pověřeným nejvyšší církvi v Moskvě.

Hanebnost morálky.

Rádl vzbudil pohoršení svými polemikami proti návrhu na zavedení sociální indikace při vyhnání plodu a svou kritikou ženského hnutí. Důležitější, než se bouřit proti těmto konkrétním názorům, je však podle mého zdání se podívat, z jakých motivů, předpokladů a pozorování Rádl vychází. Koutník ovšem měl i tady odpověď lehkou: vychází z křesťanství, z učení o nesmrtnosti duše, a proto nemohl dojít k jiným důsledkům než k těmto.

Nechme stranou křesťanství a dívejme se na dnešní společnost. Rádl vidí v její morálce něco, co by bylo možno nazvat egocentrismem (také se tomu říká atomism), totiž jakési soustředění člověka na sebe sama. Poválečný, to jest porevoluční člověk, je jakoby vytržen ze všech společenských souvislostí. Necítí se nikomu a ničemu odpovědný, nikomu a ničemu zavázán, stojí sám a sám opuštěn ve světě sobě cizím, špatným, nesmyslným, nepochopitelným. Prožil válku a od té doby mu sedí v duši zážitek hrůzy a pocit marnosti. Tehdy se mu svět a život objevil jako nesmyslný mumraj. Byl příliš mlád, aby chápal nadosobní věci, o něž v tomto zápase šlo, a příliš citliv, aby se dovedl přenést přes moře utrpení, v němž tonula tato doba. Vstoupil do porevoluční epochy jako pesimista, který dovede s citlivostí až chorobnou prožívat a promýšlet bídu člověka, ale který je pesimistou tak důkladným, že nevěří v možnost nějaké opravdové nápravy. Psychologickým důsledkem tohoto stavu je vylučování a otupování citu a ideálem se stává jakási všeobecná anesthesie. Odtud ta ryzí věcnost mládeže, to utíkání od citu, který už tolik bolí, že se stává nesnesitelným, na rozdíl od blahých dob počátku století, kdy sentimentalita byla v módě, protože bolest nebyla tak prudká, aby nenechávala dost místa pro příjemné a libé unesení nad vlastním utrpením. Neproblematičnost, zmizení pathosu a tragičnosti a zálibu v grotesce, komedii a filmové podívané u poválečného člověka můžeme svést na tytéž psychologické kořeny.

Morálním důsledkem této psychologie jest epikureism. Citlivost, která už je tak velká, že ochromuje

ruku, jež by se měla natáhnout ku pomoci trpícímu, zvrací se ve filosofii požitku, odtrhuje člověka od okolního světa a uzavírá ho do sebe. A člověk v sebe uzavřený se stává bezbrannou kořistí egoistické stránky lidské povahy. Jeho posledním cílem jest užít co nejvíce rozkoše, než se život nachýlí ke konci, zavřít oči před světem, nevázat se ničím a nikým, žít jen podle okamžitého sklonu, bez plánu a bez programu, s co nejmenším vynaložením úsilí, boje a práce, ve stavu bezmyšlenkovitosti (protože myšlení, jak známo, bolí) a s co největším čistým výtěžkem požitku. Výsledek toho všeho je jasný: individualistický anarchismus a smrt altruismu.

Kdo si neuvědomí této duchovní situace porevolučního člověka, nemůže porozumět Rádlově kritice dnešního stavu morálky. Rádl se jako málokdo ze současníků ukázal citlivým k egoistickým a anarchistickým tendencím soudobé společnosti. Vidí, že tyto tendence pokazily staré pokrokové ideály, že to, co bylo v těchto ideálech míněno jako prostředek k přirozenému naplnění života, stává se dnes prostředkem k uspokojení egoismu.

Z agitace pro legalisaci umělého potratu nebo z projevů některých dnešních vůdkyň ženského hnutí slyšel Rádl právě tuto úpadkovou morálku poválečnou a měl odvahu stavět proti ní starý ideál rodiny. Místo vyháňení plodu by byl raději viděl nějaké pozitivní sociální opatření, které by chudé ženě učinilo břemeno mateřství lehčím a radostnějším. Zdálo se mu nelidským a protisocialistickým zbavovat nenarozené dítě práva na život a viděl v sociální indikaci jen zastřenou kodifikaci úpadkové morálky tak zvaných vyšších vrstev a bohémů. Měl za to, že stát nemá zákonem schvalovat zákroky mravně pochybné, a když už nechce trestností vyhánění plodu postihovat jen lidi chudé, že má raději § 144 zrušit a nechat lidem, aby se zařídili podle vlastního svědomí. Vyslovil se proti podceňování ženské práce v rodině a troufal si vyslovit trochu nepopulární názor, že čistě umývat děti a včas prostrít je cennější než psát špatné verše nebo hloupě mluvit na schůzích.

Koutník vydává tyto názory za ideál kmotra Rozumce, stíhá veřejným posměchem umění připravit dobrý oběd a činí z Rádlova smýšlení prototyp reakcionářství. Co je na tom reakcionářského? Proti neporozumění není nikdo chráněn, a jestliže Rádlových projevů někdy využili zpátečníci, nestalo se to socialistovi po prvé. Socialistický revolucionář Sorel měl smůlu, že se u něho vyučil reakční revolucionář Mussolini, a naopak zase reakční filosof Hegel se asi nenadál, že svým učením vychová socialistického radikála Marxe. Nikdo nemůžeme vědět, jak si kdo naše výroky vyloží anebo pokroučí, a nejsme, jak je vidět, pojištěni ani proti tomu, aby někdo nad naším nejsvětějším přesvědčením jednou dělal nepodařené vtipy o chutných domácích obědech.

Podezřelá okolnost.

Koutníková kritika Rádla věru není chudá na kuriozní objevy. Jeden z nich stojí za zvláštní zaznamenání. Podle osvědčených vzorů všímá si Koutník nejen veřejného působení kritizované oběti, nýbrž vniká i v její duševní soukromí, aby ji uviděl tak říkajíc v psychologickém županu. Příkládá zvědavé oko ke klíčové dírcce, kterou mu podle jeho mínění otvírá zna-

lost psychoanalýzy, a odtrhnuv potom zrak od této nečekané podívané, oznamuje:

„Vizme na příklad malý detail, zajímavý drobný rys Rádlovy povahy, jeho pečlivost v oblékání. Ač nikdy nevystupuje jako dandy a hejsek, jeho oblek je vždy z velmi dobrého materiálu a dobře ušit.“

To je opravdu novinka. Nevím, buď mám příliš vysoké požadavky v estetice odívání, anebo Koutník jakživ neviděl korektně oblečeného muže. Nepamatuji se aspoň, že by byl Rádl kdy měl dobře zvolenou kravatu a bezvadně sedící límec, ani se mi nezdá, že by jeho šaty byly ze zvlášť dobrého materiálu. V každém případě však cítím povinnost varovat lidi oblékající se u Rolného a chodící v pravých baťovkách, aby se měli na pozoru před psychoanalytickým bystrozrakem Koutníkovým. Jsou v nebezpečí, že budou hromadně podezříváni z Oidipova komplexu.

dopisy

Ze světa filmové výroby

Vážený pane chefredaktore!

Dovoluji si Vás zdvořile požádati o uveřejnění tohoto dopisu:

V posledním čísle „Přítomnosti“ byl jsem označen panem Pražským za hlavního původce nezdaru jeho filmu „Sedmá velmoc“. Konstatuji v zájmu pravdy: Pan Pražský předal výrobci zmíněný film jako hotový s písemným podotknutím, že pokládá svoji práci za skončenou. Za přítomnosti asi třiceti osob byl film v bio „Fénix“ předveden a shledán k veřejnému předvádění naprosto nezpůsobilým pro nesrozumitelnost. Pan Pražský odmítl další korekturu. Výrobci filmu „Sedmá velmoc“ se po dlouhých poradách usnesli film zkrátiti a požádali mne, abych jejich výslovná přání technicky provedl. Učinil jsem tak s výhradou, že nepřijímám žádnou zodpovědnost. A musím doznat, že výrobci filmu „Sedmá velmoc“ učinili touto korekturou film aspoň částečně srozumitelným.

Pokud se týká námětu, vím, že si jej pan Pražský sám vybral. Požádal výrobce o naprostou uměleckou volnost a bylo mu vyhověno. Námitky proti nesrozumitelnosti scénáře, pronesené hlavně p. ředitelem Wokounem, prostě ignoroval. Film stál jeden milion dvěstětisíc Kč a pan Pražský pracoval v atelieru plných 16 dní a celý měsíc v Krkonoších. To je dnes doba i suma pro českého režiséra téměř pohádková. Zkrácený film byl předveden a pan Pražský protestoval. Výrobci filmu nabídli p. Pražskému, že předvedou film „Sedmá velmoc“ v původním stavu i zkrácený, aby bylo jasno, který je aspoň srozumitelnější, když se na hotové již věci nedalo mnoho měnit. Proč tuto nabídku p. Pražský odmítl? Pan Pražský vytýká značce „F“, že „neuvažovala o tom, že tak špatný film nemohl vyjít z rukou režiséra“. Já věřím, že značka „F“ celou věc dobře uvážila a proto p. Pražskému radím: Vytvořte brzy lepší film než byla „Sedmá velmoc“. Já jsem zhotovil snad ještě horší brak, ale nesvaloval jsem vinu na jiného. Raději jsem se pokusil „Svítáním“ o rehabilitaci.

Děkuji předem za laskavé uveřejnění této odpovědi a jsem s výrazem plné úcty:

V. Kubásek, filmový režisér.

Půjčovna knih » MÍR « Praha II., Vladislavova 2
Palác Bářské a hutní

Nejnovější česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská

Svět knih

Roč. 4. Číslo

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

14

Stanislav K. Neumann:

MODLITBA*

Osude, slituj se nad básníkem a jeho milou, vždyť oba věří v tvou revoluci krutou a přespanilou.

Jenže jsou oba křehcí lidé a krásy světa chytiví, nemají zkrátka nadání pro asketické divy.

A také jim žaludek selže často, když o politiku běží; štěpy jim kvetou v zahradě, když na horách sněží.

Ti lidé tedy prosí tě o velké slitování, abys jim dovolil potoulat se po široširé své dlani.

Abys je poslal expresem na východ nebo západ, kde maloměstství svlékli by a dostali krásný nápad.

Abys je poslal do přístavu námořnického vření a na břehy, kde zelené vlny bílavě zuby cení.

Abys je na koráb posadil mezi nebem a vodou, kde zaplesati mohli by pospolu nad pohodou.

Abys jim zbrunátnění dal na slunci horkých krajin a poodhalil jim závoje s tropických zemí a tajů...

Slituj se, — pomni, osude, že patříš ti ty krásy, vřeješších končin nevšednost, barvy, tvary, hlasy.

Uvidí také na jejich bujném a spanilém těle strašlivé stopy patátů bílého nepřítele,

Hluboké rány, jež chamtivost a vzpurnost zasazují nejsladším koutům země... tu užítš, kterak plují

Z dalekých cest ti lidé, jež pudila touha a láska, a kteří žiznili po světě, že byli jen chudá cháska,

O, kterak plují k domovu s velikým pokladem v duši a k svodům starého světa ještě více jsou hlouš.

A ti, jež do světa hnalo kouzelné, milostné snění, v tvé revoluci, osude, umřou snad na dláždění.

* Ze sbírky „Láska“.

Vláda a byrokracie. Vláda Tusarova měla mimo to své speciální poříze. Byrokracie, hlásící se většinou k národní demokracii, stála proti ní v tichém odporu, a socialisté, držící se stranického dogmatu nivelisace příjmů, nedovedli tuto chorobu vyléčit. Napopak, ještě zvětšovali už existující vzdálenost mezi vládou a byrokracií, podceňující úřednickou otázku a pokládající úředníky za stav, který je bez nebezpečí možno nivelisací zbavit výtěžků jeho vyššího vzdělání. Dogma nivelisace vyneslo socialistickému hnutí čeně škody. Teprve později pochopili socialisté, jak nesnadno je i tomu, kdo má v rukou politickou moc, vládnout bez loyální podpory byrokracie nebo dokonce proti jejímu trpěnému odporu. Nivelisace byla typickou ukázkou ustupování před duchem davu. Vyšší úředníci dlouho nezapomněli nemilosrdně pohrdavé řeči, kterou socialisté vedli o významu vyššího vzdělání, aby strhli na sebe hlasy lidí na místech nižších. (Ferd. Peroutka: Budování státu.)

FEUILLETON

Fráňa a Šrámek:

HVĚZD ZÁPAD A VÝCHOD*

Byl to sice jen předměstský klub a hráli na takovém neohrazeném krcálku, ale přece byli Meteoráci na ledacos pyšní. Abychom počali shora, byli pyšní především na svého předsedu. Pan strojvůdce Šimera měl váhu (vrchovatý metrák), z té váhy vyplývala náležitá důstojnost, měl také dobře větry profoukaný humor, klid, diplomatickou mazanost a uměl se starat. Za těch devět pouhých let, co klub trval, probil se již do druhé třídy a na první si dělal zuby. Nemyslete si, že se tohohle dosáhne jen dobrými kopy na hřišti; na takovou sazeničku se musí teple dýchat a zase dýchat. A pan Šimera dýchal; potřebný měch k tomu měl. Všechno pro Meteor! Všechno? Nu, ne tak docela; v jedné věci byl pan Šimera trochu nedůtklivý. Měl přepěknou dcerku, a nepletme si to, Věruška tedy pro meteorskou chasu nebyla. To se brzy už tak samo vycítilo, aniž se o tom musilo mluvit. A když by se o tom bylo mluvilo, byl by asi pan Šimera řekl: „Ale, miláčkové, miláčkové, do toho se přece vidí; to by nedělalo dobrotu; ty dvě lásky si míchat nebudu.“ A snad by byl ještě dodal: „Jestli mi to ovšem nezpochybí naše máma!“ O paní Šimerové bylo totiž známo, že by byla chtěla ozlatit všechny nohy, které kdy za Meteor vstřelily goal a že každou porážku klubu oplakala těžkými slzami.

Byl-li tedy klub pyšný na svého „tátu“ předsedu (a na houstnoucí řádku svých úspěchů (v poslední sezoně porazil i náhradní mužstvo mistrovského letenského klubu), byl by se zároveň dušoval kdekdě, že hlavní podíl na těchto úspěších měl střední

* Z knihy pros „Bouřky a duhy“.

útočník, Jarda Rulc, vyleštěný takto na zářící klubovní hvězdu. Ve chvílích úzkosti nalezl posléze Jarda přece tu pravou díru do sítě: koukejte ho, Jarda se utrl, a bim! takovou placírku umí poslat jen Jarda! Počínával hru nějak melancholicky, vůbec jako by se občas zadumával a šel zprvu hodně na nervy lidem svého klubu, vyháněje situaci na ostří nože; pozornější divák mohl se domnívat, že se obírá samolibě sám sebou a připravuje si jen polohu, ve které by se blýskl co nejvýhodněji; ale tak nebo onak, pak vždycky přicházela chvíle, kdy tohle všechno bylo mu zapomenuto, Jarda táhl útok za útokem, Jarda klamal soupeře, Jarda prohazoval uličky, Jarda střílel... a kolikrát už jen paní Šimerová ozlatila v duchu Jardovy kopačky! V duchu? Nadšené potřepání z její ruky na lopatky v propoceném tričku obdržel Jarda po takovém matchi vždycky. „Nespal si, mámo, ruku o tu hvězdu!“ říkával pan Šimera, ovšem tak, aby to nikoho nebolelo. Ale jednou pozapomněl na diplomacii a uřekl se trochu upřímněji: „Hvězdy mám nejradši jen na nebi.“

K pozemským hvězdám, jak se zdálo, pan Šimera valně důvěry nechoval. Již tehdy, když zakládali klub, nechtěl se mu název Meteor jaksí líbit; ustoupil posléze, ale opakoval častěji: „Třebaže jsme Meteor, nemusíme jen zasvítit a zhasnout.“ Ale Meteor se slibně rozhořoval a do devátého roku klubovní činnosti vstupoval se silnou nadějí, že se probije do první třídy. Možnost tohoto příštího triumfu i možnost pádu před samým cílem vnukala povážlivou horečku i takovému klidšasu, jakým byl táta Šimera. Zima byla měkká, ale protahovala se nekonečnou mokrotou, na hřiště se dlouho kloudné nemohlo a horečka rostla.

K tomu ke všemu Jarda Rulc, takto jen kus kteréhoš nedoučeného femesla, hezký kluk a čutař, pomahač v mámině hokynářství, jen když se mu chtělo, Jarda Rulc, oslněný asi

POZNÁMKY

CRAINQUEBILLE, román Anatola France byl zfilmován ve Francii a platí za nejlepší film letošní pařížské sezony. Režiroval ho avantgardní kinematografista J. de Baroncelli a titulní roli vytvořil Tramel. Český překlad vyšel jako XXII. svazek Spisů A. France v knihovně Pantheon v nakladatelství Fr. Borového a stojí brož. Kč 15.—.

již přilíh vlastní září, počal patrně pojednou zapomínati nepsaného sic, ale mlčky přijatého hesla, že meteorická chasa je na jedné straně, Věruška Šimerův na druhé, a to obě že k sobě nesmělo; a co horšího, ani Věrušce, usazené za psacím strojem jednoho továrního závodu, nezdála se prozatím vadit tato uzrávajcí změna situace. Když však jednoho večera nalezl pan Šimera Rulce u dveří svého domu — byl doslova jeho, pěkný předměstský domek pod jedno patro — vzal jej mírně v podpaždí, odvedl k nejbližší křižovatce ulic a cestou mu řekl velice málo; jen tohle: „Nech toho, nech toho, Jarouši. Neďalej mi to. Mám tě rád, ale tohle mi neďalej.“ Do schodů se mu stoupalo potom trochu těžce. Navíhl jaksi červeně v očích, když pozoroval delší okamžik Věru, strojící se před zrcadlem. „Nemusíš se, děvče, strojit, poslal jsem Rulce domů,“ řekl posléze co nejkřídleji, ale byla za tím poslední, definitivní tečka. Děvče dovedlo pro první chvíli jen zdrceně usednout a máma učinila to též; snad zatanulo oběma před očima, jako by Jardu Rulce, potlučeného, odnášeli s hřiště. Pak řekla máma: „No, táto, jestli jsi to musil provést zrovna takhle —?!“ — pohlédla na muže a více již neřekla; jeho dobráctví bylo toho krevnatého druhu, že nebylo radno přilíh je pokoušet.

Nedlouho potom počalo se šuškat, že Rulce přetahuje veliký letenský klub; máminy a dceřiny oči prodlévaly s výčitkou na tátovi. Jindy by byl šel pan Šimera věci na kloub jistě jinak, mazaněji, ale teď už v něm seděla ta horečka nebezpečné příští sezony, tentokráte šel přímo na muže. „Ty, Jaroušku, nemáš mi snad něco říci?“ Rulc se jen poplašil očima, vypadalo to příliš jako špatné svědomí, a tu pan Šimera navřel proti svému zvyku jedovatěji: „Já nemyslím snad něco ohledně Věru, o tom jsem už řekl poslední slovo... ale něco jiného? Nic tedy?“

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.

